NEMZETI NŐNEVELÉS.

III. ÉVFOLYAM. 1882. SZEPTEMBER. VII. FÜZET.

TREFORT ÁGOSTON

MINISZTERSÉGÉNEK TÍZÉVES JUBILEUMA.

(1882. szept. 4.)

Közoktatásügyünk minisztere, Trefort Ágoston e hó 4-én ülte meg miniszterségének tízéves jubileumát.

Tiszttársai, a vezetése alatt álló intézetek küldöttei, országos méltóságok. társadalmunk legkiválóbb férfiai — mindazok, a kik az ünnepelttel közösen, vállvetve és lelkesülten munkálkodnak közmüvelődésünk előbbre vitelén — sereglettek köréje e napon részint személyesen, részint a távolból váltott szó utján, hogy a múltra hódolatuknak, hálájuknak, elismerésüknek adóját róják le s a jövőre bizodalmuknak, reményeiknek és jókívánataiknak adjanak kifejezést ünnepi üdvözleteikben.

Nem szándékunk megkésett buzgósággal az üdvözlők seregébe vegyülni. Az idő megelőzött bennünket; az ünnep elmúlt — már a történeté. De emléke a mienk s ezt az emléket kegyeletes szívvel akarjuk megőrízni folyóiratunkban is.

Az ünnepelt férfiú tíz évi munkásságának hatalmas nyomait megtaláljuk nemcsak közoktatásunknak, hanem a szó legtágabb értelmében, közmüvelődésünknek minden ágában. De azért mi benne mégis különösen nőnevelésünknek fáradhatatlan bajnokát, mindig áldozatra kész jótevőjét és fenkölt eszméktől áthatott organizátorát ünnepeljük. Ha nemzeti nönevelésünk fel fog virágozni s

felvirágozván bőven termi áldásos gyümölcseit az egész nemzet számára: csak akkor, majdan az utódok ítélhetik meg teljes nagyságában és fontosságában azt a művet, melynek megalkotásában az oroszlánrész, halhatatlan emlékü Eötvösünk mellett, az ő méltó örökösének, Trefort Ágostonnak jutott.

Most még csak a kezdetnél vagyunk. S nemcsak nőnevelésünk terén, egész közoktatásunk tág mezején e buzgó munkásságban megfutott tíz év a kezdemények, az új alkotások deczenniuma. Látjuk a dús vetést, de az aratás ideje még messze van. Éber szemekre, gondos kezekre s nyugtot nem ismerő tevékenységre van szükségünk, hogy reményeinkben meg ne csalatkozzunk. Azokra a szemekre, melyek eddig őrködtek közoktatásunk fölött; azokra a kezekre, melyeknek tevékenységét a jubileum napján ünnepeltük.

S ez örömünnep kétszeres ünneppé vált ép az által, hogy maga a miniszter tízévi fáradozását jövőbeli tevékenysége zálogának nyilvánította. Nemcsak a múlt ünnepe volt ez, hanem a jövőé is. Azok a szavak, a melyekkel, a hozzá intézett üdvözletekre válaszolva, munkásságát törekvéseivel, a multat a jövővel összeméri és összeköti, legszebb emlékei a tiszteletére rendezett jubileumnak.

«Nem tartok — úgymond — Horatiusnak amaz ismeretes mondásával: semmit sem kell megbámulni. Mert én tudtam bámulni; bámultam a természet nagyszerü szépségeit, bámultam a nagy eszméket és embereket, bámultam a művészetet. Fogékony voltam az örömre, fogékony voltam a fájdalomra s a minő voltam, olyan vagyok ma is. Az események különböző alakban, örömben-fájdalomban viharzottak el fölöttem; de az alaphang nálam mindig ugyanaz maradt. Sokszoros és rendkívüli csapásokon men-

tem át, oly csapásokon, melyeknek sebei sohasem gyógyúlnak be; de nagy örömömet és vigasztalásomat leltem a munkásságban, a tevékenységben, az erőkifejtésben. Ez hivatása a férfiúnak; az eredményektől eltekintve ez edzi meg őt s ebben talál az élet keserűségei között enyhet és nyugalmat. És ha e tíz évre visszatekintek, kérdem, vajjon befejeztem e már hivatásomat s tán most már a halál eszméjével kell megbarátkoznom? Nem, nem, én még nem akarok meghalni. Erre még nem vagyok elkészülve. En még munkálkodni akarok és nem volna helyén visszavonulnom akkor, a mikor még nagy feladatok várnak rám, melyek megoldására munkatársaimmal törekednem kell.

Nem tartom magam nélkülözhetetlennek; pótolhatatlannak. Ha elmegyek, vagy meghalok, más jő helyembe, ki szint oly buzgalommal fog működni mint én. Ámde én még érzem magamban a cselekvési erőt és buzdít a törekvés az előttünk álló nagy feladatok megoldására.

Feladatomúl tüztem ki és akarom a magyarság ügyét — részleteket nem mondok — egy pár lépéssel előbbre vinni; a magyar művészetnek és tudományosságnak megadni a kellő szabadságot, hogy tovább fejlődhessék. Óhajtom a népoktatásnak a lehetőség határáig való kiterjesztését. Óhajtom a szakoktatás emelését, hogy ne legyen a magyar ember mind csupán a jogi pályára utalva; hanem legyen iparossá és kereskedővé, mert ez adja az országnak egyik legdúsabban kamatozó tőkéjét. Akarom a nőnevelés és oktatás tovább fejlesztését. És minthogy nálunk a közoktatási miniszter abban a helyzetben van, hogy tulajdonképen minden az ő körébe tartozik, iparkodni fogok a közegészségi és gazdasági állapotok javítására is hatni.

Gyakran hallottam azt a szemrehányást, hogy a közoktatási miniszter ignorálja a vallásügyi minisztert. Ez

nem áll. Több ízben bebizonyítottam, hogy ezt is tudom méltányolni; de nem tartom jónak, hogy e téren sokat experimentáljunk. Kimutattam minden alkalommal, hogy tudom tisztelni az egyházi és felekezeti szabadságot; de egyszersmind meg fogom védeni tudni azon határt, mely az állam jogait és érdekeit védelmezni.»

A jövő feladatainak egész sorát foglalják magukban e lelkes, önérzetes szavak. Adja isten, hogy azok egytől-egyig megvalósuljanak s annak a férfiúnak vezetése alatt valósúljanak meg, a ki hanyatló korát feledtető ifjú hévvel, fáradhatatlan tevékenységgel és törhetetlen kitartással munkálkodott a leperdült tíz év alatt s munkálkodik folyvást nemzeti műveltségünk fölvirágoztatásán.

Adja meg a jövő azt, a mit múlt igér: s a haza fényre derül!

TREFORT ÁGOSTON ÉS NÉPOKTATÁSUNK.

A magyar királyi tanfelügyelők s a budapesti népoktatási egyesület képviselői e hó 14-én tisztelegtek Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszternél, hogy miniszterségé tízéves jubileumára ragaszkodásukat, hálájukat és jókívánataikat kifejezzék. A mily lelkesek és őszinte szívből fakadottak voltak az üdvözletek, a miniszter oly kegyesen és nyilt szívességgel viszonozta azokat. Nyilatkozatai, melyeket ez alkalommal az egyes küldöttségek előtt tett, nagy fontosságúak, mert — noha szűk körben hangzottak el — örvendetes világosságot vetnek rá, hogy az ünnepelt férfiu miképen gondolkozik népoktatásunk felől s milyen eszmék vezérlik nemzeti népoktatásunk továbbfejlesztésében. Közöljük e nyilatkozatokat, mint a megült örömünnepnek bennünket legközelebbről érdeklő s ránk nézve legbecsesebb emlékeit úgy, a hogyan a napi lapok értesítései nyomán tudomásunkra jutottak.

A királyi tanfelügyelők üdvözletére így válaszolt:

«Szívesen fogadom a tanfelügyelők üdvözlését s annál is inkább örvendek, mivel tudom, hogy üdvözlésöknek nem hízelgés, hanem valódi rokonszenv az indító oka. Azt hiszem, hogy ezt meg is érdemlem. A tanfelügyelők az országban a legjobban rágalmazott emberek; nagyon sokan abban a nézetben vannak, hogy a tanfelügyelői intézmény egészen felesleges, holott ezen intézmény nélkül tanügyi fejlődést képzelni sem lehet. Igérem, hogy mindenkor saját tehetségemhez mérten igyekezni fogok megvédelmezni ezt az intézményt. Jól ismerem a tanfelügyelők működési terét s méltányolni tudom érdemeiket. Ismerem ama buzgóságot, lelkesedést és tapintatot, melylyel működésökben eljárnak. Csak rövi-

den néhány dolgot óhajtok hangsúlyozni. Hangsúlyozom első sorban azt, hogy kerüljék a világi és egyházi hatóságokkal való összeütközést, mert ilyen összeütközéseknek káros hatásaik lehetnek a tanügyre. Legyenek áthatva attól, hogy *Magyarországon sokkal nagyobb fontossága van a tanügynek, mint más országokban.* Más államokban nagy szocziális fejlődések mentek végbe s ez az oka, hogy a népoktatás nem olyan erős és jelentékeny szocziális tényező mint hazánkban s bizony nálunk e téren nem egy mulasztást követtek el, mert balvélemények uralkodtak. Ezeket a mulasztásokat tervszerűleg kell helyrepótolni s ez képezi feladatomat. *Nálunk a nép moralitását és a munkaképességet kell kifejleszteni s erre első sorban a népoktatás van hivatva. Ha a magyar állameszmét határozottan valósítani akarjuk, ha magyar kulturát akarunk teremteni, erre is a népoktatást kell főtényezőül elismernünk.* A tanfelügyelők e nemes törekvés terén igen sokat tehetnek. Hogy az iskolák ilyen nemzeti irányban működjenek s hogy ez az irány előmozdíttassék, mindent el kell követniök a tanfelügyelőknek. A magam részéről ígérem, hogy mindenben, mindenkor támogatni fogom önöket.»

A kir. tanfelügyelők távozása után a budapesti tanítótestület, a népnevelők pesti egyesülete, a budai tanítótestület s a budapesti evang. tanítókör tagjai tisztelegtek. Az üdvözlő beszédre válaszolva, a miniszter elmondta, hogy meg van győződve, hogy a tanítótestület- és egyesületek tisztelgése az őszinte rokonszenv kifejezése. Őszinte elismeréssel adózik a budapesti tanítóknak; ismeri érdemeiket, *ismeri azokat a csodálatos dolgokat, a miket a nemzetiség fejlesztése terén kivívtak. Arra kéri a fővárosi néptanítókat, mint a kik pályatársaik között a legelőkelőbb állást foglalják el, hogy erkölcsileg hassanak oda, hogy a vidéken is minél inkább érvényesítsék a tanítók nemes feladatukat.* Ígéri, hogy a fővárosi tanügyet mindig támogatni fogja s a budapesti tanítók hozzá bármikor bizalommal fordúlhatnak.

Ezután a III. egyetemes tanítógyűlés végrehajtó bizottságának s az Eötvös-alap központi gyűjtő-bizottságának küldöttsége jelent meg, mely előtt a miniszter kijelentette, hogy tőle *telhetőleg*

erkölcsileg és anyagilag támogatni fogja az Eötvös-alapot. Méltányolja a sikert, a melyet már eddig is elértek. A néptanítókhoz szólva, hangsúlyozta, hogy még mindig távol vannak a céloktól, mikre nemes kitartással és buzgalommal törekesznek. A szabályzatok és rendeletek önmagukban nem sokat érnek; legnagyobb részben maguktól a tanítóktól függ a siker elérése. A jó tanítókat rendkívül tudja méltányolni. Ismeri a tanítók egy részét s teljes bizalommal viseltetik irántuk, sőt nagyra becsüli őket. Inti őket: *hassanak oda, hogy a vidéki néptanítók is minél inkább felfogják hivatásukat, a mely abban áll, hogy ne csak az iskolában legyenek tanítók, hanem egyáltalában a nép előtt példányképekként működjenek.* A népnevelésnek a legnagyobb feladata az, hogy előidézze a nép moralitását és munkaképességét s egyúttal a hazában szilárd nemzetiségi talajt teremtsen. Ígéri, hogy igyekezni fog a néptanítók anyagi érdekeit előmozdítani. Az erkölcsi támogatásra vonatkozó igéret csak frázis, mert a mit tenni lehet, azt megtenni hazafias kötelesség. *Minden tanító maga szerezhet magának legnagyobb tekintélyt és becsülést.* Kéri őket: igyekezzenek a tanítói fontos hivatásnak megfelelni.

Végül az orsz. magyar izraelita tanítóegyesület küldöttsége tisztelgett. A miniszter válaszában hangsúlyozta a néptanítók iránt érzett különös tiszteletét s kiemelte a zsidó tanítóság súlyos, kettős feladatát, mely egyrészt az ismeretek terjesztésében, másrészt az alsó néprétegben még észlelhető előítéletek eloszlatásában áll. Sajnálja az egyes hitközségeknek amaz eljárását, hogy még mindig béres módon bánnak el tanítójukkal s állandósításukat mindenképen megakadályozni iparkodnak. Ő tőle telhetőleg a törvény korlátain belül védelmezni fogja az ily módon, minden törvényes ok nélkül elbocsájtott tanítókat.

Meg vagyunk róla győződve, hogy az érdemekben megőszült jubiláló miniszter eme nyilatkozatai nem hangzanak a pusztaságba, hanem jótékony hatással lesznek néptanítóinkra és népoktatásunkra egyaránt.

AZ ANYÁK ÉS A GYERMEKHALANDÓSÁG MAGYARORSZÁGBAN.

Weszelowszky Károly, árvamegyei fő- és uradalmi orvos a magyar orvosok és természetvizsgálók központi választmánya megbízásából egy szomorúan érdekes és tanulságos munkát szerkesztett, melyben összehasonlítja a gyermekek halandóságát Magyarországban s Európa többi államaiban.

A nagy fáradsággal szerkesztett munka mint az orvosok és természetvizsgálók tavalyi, szombathelyi gyűlésén bemutatott értekezés most terjedelmes kötetet képező külön lenyomatban sok táblázattal jelent meg. Azok számára iratott ugyan, kiknek a közegészségügy fölött őrködni kötelességük; de teljesen méltó azok figyelmére is, kik a nőneveléssel foglalkoznak, már csak azért is, mert a *mű érdemes szerzője az ijesztő mértékben növekedő gyermekhalandóságért jó részben a nőket, az anyákat teszi felelősekké.*

Weszelowszky munkájának statisztikai adatai megdöbbentő képet tárnak elénk arról a roppant halandóságról, mely Magyarországon a népesség zsengéjét az *öt éves korig* oly kegyetlenül megtizedeli. Csak egy pillantást kell vetnünk a könyvhöz csatolt térképre, mely Európának minden államában különböző árnyalatú vonalozásokkal tünteti fel a halálozások arányát, s azonnal meggyőződhetünk, hogy Magyarország szomorú elsőséget vívott itt ki magának. Magyarország sűrű feketeséggel válik ki a többi államok közűl annak jeleül, hogy *itt legnagyobb a gyermekhalandóság.* Magyarországban ugyanis 1000 gyermek közül 459 nem éli túl öt éves korát; elhal tehát majdnem fele az élve született gyermekeknek. Ez arány oly nagy, hogy 6%-kal múlja felül Spanyolországét, mely

pedig az egész mivelt Európában a legnagyobb gyermekhalandóságot tünteti fel. Legvilágosabb színben ragyog a térképen a nehéz anyagi viszonyokkal küzdő Irország; itt 1000 gyermek közül csak 163 nem éri el az öt éves kort. Európában átlag 317 hal el az öt éves kor betöltése előtt.

Meggyőződhetünk a statisztikai táblázatokból arról is, hogy ez az állapot évről-évre romlott hazánkban. A legelső adatok az ötvenes évekről valók; a korábbi időből nincsenek ide vágó statisztikai kimutatásaink. Ez adatok szerint az ötvenes években négy ország tüntet fel a mienknél nagyobb halandóságot az egy éven alúli gyermekek között; még az öt éven alúli korban való elhalálozás (1000 gyermek közül 411) csupán a sok tekintetben sajnálatos statisztikai adatokat szolgáltató Galiciában volt nagyobb. Ma már ott sem oly nagy a gyermekhalandóság.

Nem enyhítik ezt az ijesztő jelentőséget az 1879-ről szóló legújabb statisztikai adatok sem; sőt arról győznek meg bennünket, hogy az összes halandóság is legnagyobb nálunk. Európában átlag 39, sőt Norvégiában csak 58: nálunk pedig 25 lélekre esik egy-egy halálozás.

Továbbá a mig Európában 100 gyermek születik, 75 ember hal el; sőt Norvégiában csak 58, addig nálunk 100 gyermek születésével 97 ember halála áll szemben. Ez a halálozási arány is rosszabbra válik még a nagyobb városokban; nagyobb mértékben lévén meg itt az elhalálozás okai, nagyobb a halandóság is. Hazánkban legalább 8 olyan város van, melyekben a gyermekhalandóság nagyobb mint Budapesten.

Annál feltűnőbb az, mert Magyarországon kötnek legtöbb házasságot [1000 lélekre 10 egybekelés esik, Európában átlag csak 8]; itt születik legtöbb gyermek s itt születik legkevesebb holt és törvénytelen gyermek. Nagyon-nagyon kedvezőtlen viszonyok lehetnek itt a gyermekápolás és nevelésre nézve, ha e kedvező körülmények sem képesek csökkenteni a halálozási arányokat. S valóban kedvezőtlenek is.

Kétségtelen ugyanis, hogy e nagy halálozás okai: a szegénység, a tudatlanság és babona, a táplálás módja, rosz ápolás, rosz levegőben tartás.

A mily sokfélék a baj fenntartására és fokozására közreműködő okok, ép oly különbözők az azok orvoslására vezető utak is. Mellőzzük itt azon érdekes fejtegetéseket, melyek a szegénység megszüntetésére mutatnak módokat, kiemelvén, hogy a tőke és munka viszonyát rendezni s a sok anyagi és erkölcsi romlást okozó pálinkaivást korlátozni kellene.

Arra sem térünk ki, hogy miként kellene rendezni a városok építkezését a közegészségügy követelményei szerint, s miként kívánja szerző a közegészségi törvények szigorú végrehajtását keresztülvinni, csupán azt emeljük ki, a mit a közoktatás fegyverével lehet és kell leküzdenünk.

A tudatlanság és babona eloszlatására, a helyes táplálás s a jó ápolásmód ismeretének terjesztésére nézve szükséges volna a leányiskolákban nevelkedő anyákat az egészség és élet fentartására megkívánt legelemibb ismeretekre oktatni.

Szükséges volna, de nem elég. A törvény elrendelheti az egészségtannak az iskolákban való tanítását, de ennek, részint a tanulók zsenge kora miatt, részint mivel a leányiskolák felső osztályait csak kevesen látogatják, az életre kevés hatása lesz. Csak ha a tanítónők az iskolán kívül is, a családok körében terjeszthetik az ide vonatkozó ismereteket, csak akkor várható ez irányban kellő eredmény. Az igaz, hogy ez nehéz, sok lelkesültséget, sok munka-kedvet feltételező feladat, áldást hozó áldozat. Föl kell tennünk, hogy tanítónőinkben ez a lelkesültség, ez a munkakedv, ez a hazaszeretet megvan, hogy a statisztikai adatok szomorú intését megértve, megfigyelve, önkényt sietnek a bajnak erejüktől telő enyhítésére s igyekeznek a nép között a gyermekápolásra, a gyermekek táplálására vonatkozó legszükségesebb egészségi szabályokat terjeszteni.

A gyermekek táplálását illetőleg nem csak tudatlanság, hanem a könnyelműség és kényelemszeretet ellen is kell küzdeniok, mert ez irányban leginkább a nagyobb városokban a közép és felső osztálybeli nők követnek el helyrehozhatatlan mulasztásokat. «*Minden anya, ki fizikailag képes gyermekét szoptatni, s ezt fontos ok nélkül bármi ürügy alatt elmulasztja, bűnt követ el gyermeke ellen, mert*

egészséges anyának a tejét a világnak semminemű tápláléka sem pótolhatja. Még a dajka tején is több gyermek hal el, mint az anyáén; hát még a mesterséges táplálékon! Világos példát mutat erre *Irország*, hol a csecsemők mesterséges táplálása csaknem ismeretlen levén, a rendkívül kedvezőtlen gazdasági és társadalmi viszonyok mellett is a gyermek halálozásának aránya legkedvezőbb egész Európában».

Ha a mesterséges táplálást megakadályoznunk nem lehet, törekednünk kell legalább arra, hogy a gyermekek táplálására szánt élelmi szerek tiszták, romlatlanok legyenek. Jó tanács, oktatás sokat tehet ugyan, azonban alig elég itt, mivel a nyereségvágy gyakran hamisított élelmi szerek árúba bocsátására ösztönzi a kereskedőt, s fogyasztók jóhiszeműleg vétenek ez anyagok felhasználása által az egészségi szabályok ellen. A hatóságoknak kellene szigorúan ellenőrízni a tejnek s más a gyermekek táplálására használt élelmi szernek árulását, ép úgy mint a dajkaságba adott gyermekek gondozását. Szükséges volna bölcsőházakat, gyermekkerteket nagyobb számmal állítani fel, a hová a munkára menő anyák gyermekeiket beadhatnák.

. . . Szükséges volna. De megérti-e ezt a szükséget és siet-e segítséget nyújtani társadalmunk, s eszméletre, tettre ébrednek-e azok, a kiket a baj egyenkint és kegyetlenül sújt: a nők, az anyák!

Szigethy Karolina.

HOGYAN NEVELJÜK KISDEDEINKET.

(Levelek egy anyához.)

HETEDIK LEVÉL.

A kisdedek erkölcsi nevelése közben fölmerülő jelenségek közül kétségtelenül a legsajátságosabb az, a melyről a hozzám intézett sorokban oly komoly aggodalommal panaszkodol. Nem csodálom, hogy anyai nemes szívedet megdöbbentette azon tapasztalat, hogy kisdedeid, daczára azon körültekintő gondnak, melylyel nevelésüket vezeted, — nagy hajlandóságot mutatnak a valótlan dolgok állítgatásához, a hazudozáshoz.

Értem és teljesen méltánylom azon aggodalmat, mely lelkedet e miatt eltölti s teljes készséggel sietek anyai szíved fájdalmát enyhíteni az által, hogy kezedbe adom azon kulcsot, mely feltárhatja előtted a megdöbbentő jelenség forrását. Igy tán sikerülni fog azon módok feltalálása, a melyek által a kisdedeid hazudozási hajlamát ártalmatlanná teheted.

Mindenek előtt tudnod kell azt, hogy a kisdedek hazudozása korántsem mérhető a felnőttek hasonló erkölcsi hibájának mértékével. Ha komolyan veszszük a dolgot, el kell fogadnunk, hogy *a gyermekek öt éves korukig sem igazat, sem hazugságot nem mondanak, hanem csak beszélnek.* «A gyermekek beszédje, mondja a gyermeki lelket jól ismerő *Jean Paul* — fönhangon való gondolkozás s mivel gondolkozás közben az *állítást* és a *tagadást*, az *igent* és a *nemet* egyiránt figyelembe kell venniök — sok esetben, a midőn gondolatukat szavakba öntik, az *igent* és a *nemet* is kiejtik s ilyenkor a gyermekek beszédje úgy tünik fel előttünk, mintha az

hazugság volna, holott az nem egyéb mint a két ellentétes gondolatnak minden válogatás nélkül való szóba öntése.» — Sokszor hallhatjuk a kisdedektől az ilyféle beszédet: «Csunya baba, nem csunya baba! Szép mama, nem szép mama! A bácsi sétálni megy — nem megy! A néni kávét adott, nem adott» stb. A midőn a kisdedek így beszélnek, nem hazudnak, hanem olyanforma lelki állapotban vannak, mint a magukban beszélgető aggok — a kik mind azt kimondják, a mit gondolnak. Nagy hiba volna, ha a magukban beszélő aggokat, a gondolataikat válogatás nélkül szóba öltöztető kisdedeket hazugsággal vádolnók.

Azonban a kisdedek hazudozásának vagyis jobban mondva a kisdedek idétlen állítgatásainak forrása nem mindig a hangos gondolkozásban keresendő, hanem gyakran azon körülményben is, mely szerint a kisdedek, a mint bizonyos beszédbeli ügyességre szert tesznek, szeretnek ezen ügyességgel játszani és kérkedni. — A mint a kisded a felnőtteket beszélni hallja, elles tőlök egy-két olyan kifejezést, a melyet nem ért, de a mely neki azért mégis megtetszik és aztán ad ő neki olyan jelentést, a milyent akar vagy a milyenre épen szüksége volna — mert a kisded már sokkal több dolgot ismer, mint a mennyi szóval rendelkezik. Ilyenkor megesik aztán, hogy a gyermek az elsajátított új szóval játszani kezd s azt ott és úgy is alkalmazza, a hol annak helye nincs, a hogyan az épen nem használható. A gyermek ily esetben sok badarságot összehadar — s nem egyszer mond olyat, a mit környezete hazugságnak itélhet, holott a gyermek csak azért *beszélt*, mivel beszédbeli hajlamát ki akarta elégíteni.

Saját tapasztalatomból emlékszem egy-két meglepő példára. Egy négyéves kis leánykának megtetszett ez a szó «*alkalmasint*» s napokig derűre-borúra használta azt ilyféleképen: «Az *alkalmasint* nem kap czukrot. A papa *alkalmasintot* vesz» stb. Egy más alkalommal a kis leányka a «*menyecske*» szóval űzött furcsa játékot — s bennünket nem kis meglepetésben részesített, míg ki nem tudtuk, hogy a kis leányka *kecskét* ért a menyecske szó kimondása alkalmával. Bizonyosan saját gyermekeid körében is észlelhettél hasonló eseteket. — Hogy a gyermekek egyes szókat már használ-

nak a nélkül, hogy azok jelentését értenék, eléggé kiviláglik különösen «*a ma, holnap, tegnap, tegnapelőtt, régen, nyáron*» szók helytelen alkalmazásából. — Sokszor intézünk a gyermekekhez oly kérdéseket, a melyekben e szavak előfordulnak — s ilyenkor gyakran kapunk ily feleleteket: «Tegnap elmegyünk a nénihez. Holnap ettünk diót!» — A gyermek, a midőn *a ma* és a *tegnap* fogalmait még fölcseréli s hibásan beszél, még nem hazudik és mi könnyen ráfogjuk, hogy hazug! Hány hasonló tévedés lehet a gyermek beszédében! De hát igazán hazudozásnak vehetők-e az ilyenemű idétlen állítások és úgy kell-e a hibásan beszélő gyermekkel bánnunk mint hazugokkal?

A hazudozáshoz való hajlandóság komolyan veendő első jelenségei a képzelő-tehetség nyilvánulásaival jelentkeznek. A midőn a kisded a botot lónak, a széket szobának stb.-nek kezdi tekinteni, a midőn bábujához kérdéseket intéz s azzal úgy kezd bánni, a miként ő vele szoktak szülei s a környezetebeliek foglalkozni. Az élénk képzelő-tehetséggel biró 4—5 éves gyermek, a mit óhajt, a mit vár, azt sokszor ténynek, valóságnak veszi; álmát, álmodozását nem tudja a megtörtént eseményektől megkülönböztetni s öncsalódás folytán kész a költött vagy képzelt avagy álmodott dolgokról, a melyek a valósággal lelkében összefolynak, úgy beszélni, mint igazi tényekről. Az ily képzelődésből származó idétlen beszéd — még szintén nem vehető hazugságnak; de már veszélyesebb a hangos gondolkozásból, a beszéddel való játszás-, vagy a nyelvbeli járatlanságból származó badar állítgatásnál; mert a gyermek könnyen megszokhatja a képzelődéssel járó gyönyört s ennek a megszokásnak folytán gyakran kész és hajlandó lesz az értelem rideg bírálatát alárendelni a képzelődéssel járó élvezetnek.

A kisdedek ily még ártatlanságukról tanúskodó idétlen beszédeit, ha nem is tekintjük hazugságoknak, számba veendő erkölcsi hibának, az erkölcsi nevelés szempontjából még is nagy figyelemre kell azokat méltatnunk. Első sorban ki kell puhatolnunk, hogy a fentebb felsorolt források közül melyik az, a melyből a látszólagos hazugságok származnak, mert a forrás minősége szerint más és más eljárást kell a kisdedekkel szemben alkalmaznunk. Vegyük a kis-

dedek idétlen állítgatásainak forrásait sorra és állapítsuk meg a különböző esetekben alkalmazandó eljárásokat.

Ha például azt tapasztaljuk, hogy a gyermek hazugsághoz hasonlító idétlen mondásai, állításai a hangos gondolkozásból származnak, akkor a leghelyesebben cselekszünk, ha a kisdeddel azt a mondatot, azt az ítéletet ismét elmondatjuk, a mely helyes — s értésére adjuk, hogy előbb nem beszélt jól. «*A Mari kalácsot kér — nem kér*». Ily mondást 2—3 éves leánykától hallhatunk, a midőn még magát nem nevezi *én*nek, hanem úgy, mint a hogy őt nevezik mások. Ilyenkor a gyermekek magukról úgy beszélnek mint idegen, harmadik személyről. Az ily kis gyermekek csak hadd gondolkozzanak hangosan s hadd gyakorolják és fitogtassák beszédbeli ügyességeiket; az anya ne tegyen egyebet, mint azt, hogy a kisdednek gyakran mondja szájába, a mit a kisded mondani akar, vagy a mit mondania kellene s vigyázzon arra, hogy a gyermek minden szót mondjon ki utána helyesen.

Ha pedig azt tapasztaljuk, hogy a kisded félszeg állítgatásai az egyes szók helytelen használatából, azoknak félreértéséből származnak, akkor első feladatunk nem lehet egyéb, mint az, hogy a kisdedtől megtudjuk, hogy mit ért az általa nagy előszeretettel használt szó alatt s iparkodjunk őt tévedéséről fölvilágosítani. — E helyt meg kell említenünk, hogy a kisdedeknek nyelvgyakorlatai — az oly összefüggés nélkül egymásra halmozott szójátékok begyakorlása által, mint a minők: «Répa, retek, mogyoró, ritkán rikít korán reggel a rigó! — s kerekecske-dombocska» stb. — nagyban előmozdíthatják az idétlen állítgatásokhoz való hajlamot, ha a gyermeknek nem mondjuk és nem mutatjuk meg, hogy mire kell gondolnia, ha az egyes szókat mondogatja. Az idétlen beszédhez szoktatjuk a gyermekeket egyébiránt mindannyiszor, valahányszor oly mondókákat, verseket emlékeltetünk be velük, a melyek tömve vannak oly szókkal, a melyeket a kisded még meg nem érthet. A kisdedóvók és gyermekkertek, ha nem figyelnek a tiszta kiejtésre s a mondókákban alkalmazott szók jelentésének felfogatására, nagyban előmozdíthatják az ily meggondolatlan beszélésre, a minden áron való beszélésre késztő ösztönt. E helytelen s erkölcsi szem-

pontból is kárhoztató nevelési eljárás még csak fokoztatik az által, hogy a nevezett helyeken több gondot fordítanak a *sok* versecske emlékelésére, mint a *jó* kiejtés szigorú megkövetelésére. A kisdedek néhol sok mondókát tudnak, de tisztán egyet sem. Egy kis leányka p. o. Flóri könyvének majdnem a felét megtanulta hallás után — de ily módon mondta aztán: «Dijmed döjmöd medmedve, nincsen neti jó tedve, zijmed zöjmöd a láncza, iden lassu a táncza! e helyett: Dirmeg dörmög a medve, nincsen neki jó kedve, zireg zörög a láncza, igen lassu a táncza.» Avagy nem rontja-e meg az igazság iránt való érzéket a gyermekben az ily helytelen kiejtés megtűrése s nem a hazugság szülője-e a gondatlan beszédhez való szoktatás. Inkább a keveset, de hibátlan beszélésre, mint a gondatlan könnyelmű fecsegésre kell a kisdedeket szorítani.

Ha végre a kisdedek idétlen állítgatásai a képzelő-tehetség élénk működéséből származtathatók, akkor a bajon csak úgy segíthetünk, ha a gyermek képzelő-tehetségének rendes mederbe való szorításáról gondoskodunk. Hogy azonban ezt eszközölhessük, ismernünk kell a képzelő-tehetség mibenlétét és annak nyilvánulását, sőt azon eszközöket, is a melyek által a képzelő-tehetségre hatnunk lehet.

A képzelő-tehetség lelkünknek azon ereje, a mely által képesek vagyunk a látott, hallott, szóval érzékelt dolgoknak a lélekben támadó képeit megváltoztatni. A midőn a gyermek p. o. a már egyszer látott, szemlélt *bábunak* lelkében viszszamaradt képét minden változtatás nélkül emlékezetébe visszaállítja, akkor még nem képzelődik; de mihelyt a báburól lelkében létező képet megváltoztatja s a bábu képéből, képzetéből p. o. valamely részt, teszem a fejet, a szemet, a ruházatot avagy azok színét elhagyja, már *képzelődik*; mert a lélekben élő bábu képzetén már változtatott. Hasonlólag képzelődésnek nevezzük a lélek azon működését is, a mely a lélekben föltámadó képzeteket megtoldja oly részekkel, a melyek azon eredetileg nem találhatók fel. Ha például a gyermek bábuját úgy gondolja, mintha az beszélni, járni, tánczolni tudna, akkor a bábu képzetét lelkében megváltoztatja, kibővíti. Néha képzelődésünk úgy működik, hogy a különféle összetartozó képzeteket egymástól

elválasztja és kénye-kedve szerint csoportosítja. Ha p. o. a gyermek a bábu képzetéből a bábu fejét elveti és ezt a kanárimadár fejével helyettesíti: akkor lelkében a legmagasabb fokú képzelődés nyilvánul. *Az ember képzelő-tehetségénél fogva a lélekbe visszatérő képzeteken változtatni képes az egyes képzetrészek kihagyása, azok kibővítése vagy pedig a különféle képzeteknek kénye szerint való szervezése és csoportosítása által.*

Nem minden gyermekben működik egyforma erősen a léleknek ezen alakító ereje. Az oly kisdedeknél, a kikben erősen működik ezen erő, gyakran megesik, hogy az általuk alakított képzelődésbeli képzet oly élénken, oly elevenen lép fel, hogy a kisded azt valóságban létezőnek, érzékei által is észrevehetőnek véli. Úgy van a kisded az általa alkotott képzelődés teremtette képzetekkel, mint mi felnőttek egyes erősebb és élénkebb képzetünkkel. — Ha például mi felnőttek rágondolunk az éretlen savanyú almára s elképzeljük, hogy miként harsog az fölvágás közben, vagy akkor, ha beleharapunk; ha rá gondolunk, hogy miként frecscsen ki a ketté harapott alma savanyú leve s miként hat az összehúzólag szánk izmaira: mi is oly élénken érezzük a savanyú alma ízét, mintha az tényleg szánkban volna. Ha az egyes erősebb képzetek minálunk felnőtteknél is meg képesek változtatni a test állapotát s érzéki idegeinket ingerelni birják oly annyira, hogy szintén érzékcsalódásokat hoznak létre: mennyivel inkább megeshetik az a kisdedek körében, a kik még az ítéletben, az érzékeknek ellenőrzésében járatlanabbak mint mi.

Ne csudálkozzék tehát senki, ha a kisdedek «főzősdit» játszván, a kenyérből piskótát, cseresznyét, káposztát főznek és komolyan állitják, hogy a mit főztek, az csakugyan igazi piskóta, cseresznye és káposzta. — S ne tartsa senki lehetetlennek, hogy ha az élénk képzelődésű kis gyermek teljes meggyőződésből állítja és komolyan elhiszi, hogy ő ült azon a szekéren, a melyet a cziczа csinált, a melyet négy egér húzott s a melyben a cziczán kívül ott ült a kakas is, ökör és kácsa is stb. És ne vádolja a kisdedet senki sem hazugsággal, ha az a hallott mesének némely részét úgy elképzelvén, mintha azt tényként látta vagy tapasztalta volna, arról

komolyan beszél. Bizony csudálatos a gyermeki lélek képzelődésének ereje!

Bámulatos, és a lélek álapotait nem ismerő egyén előtt megfoghatatan, hogy miként képes a kisded álmát valóságnak tekinteni és órákig síránkozni a miatt s rettegni attól, a mit csak álmodott, vagy képzelt. — S hány gyermeket megvertek már azért, mivel álmából fölrettenve, órákig sem hagyta abba a kétségbe ejtő ordítást. Hány szülőt hozott már saját gyermekének élénk képzelődéséből származó meséje a legkellemetlenebb helyzetbe! Csak egy, az újságokban is megbeszélt esetről emlékezem itt meg. — Ez előtt nehány évvel itt Budapesten a kecskeméti utczában egy kis gyermek a házbeli gyermekeknek elmesélte, hogy az éjjel zsivány ment hozzájuk, de apja meg bátyja megfogták, megölték a zsiványt s a pinczébe elásták. — A kis gyermek ezen meséje aztán szájról szájra járt s a rendőrségig is eljutott, mire a szülők komolyan kérdőre is vonattak és pinczéjök csakugyan meg is vizsgáltatott. A gyermek azonban állítgatása mellett komolyan megmaradt tovább is — pedig vagy csak álmodta, vagy csak elképzelte az egész esetet. Ily és hasonló hazugságnak látszó badar állítgatásokra kényszeríti a kisdedeket a képzelődő tehetség élénksége. — Az erkölcsi nevelés érdekében kívánatos, hogy a gyermek képzelődő tehetsége túlságosan ki ne fejlődjék, hanem csak azon mértékben erősbüljön, a mely mellett azt a fejlődő értelem, nevezetesen az ítélő tehetség kormányozni képes.

Ha tehát észre veszszük, hogy a kisdedek a legképtelenebb állításaikat komoly igazságként állítgatják, hassunk oda, hogy képzelő-tehetségük minél kevesebb táplálékot kapjon. — Az oly gyermekektől, kikben a képzelődés rendkivül élénken működik, el kell zárni a képes könyveket s meg kell szüntetni velük szemben a nekik oly kedves mesélgetéseket; a tárgyat pedig egymás után több érzékükkel kell velük felfogatunk, hogy hozzá szokjanak ahhoz, hogy az egyik érzék által a másikat ellenőrizzék. A képzelődés folytán létre jövő *érzékcsalódások* ellen csak úgy biztosíthatjuk magunkat, ha az egyik érzék után a másikkal is érzékeljük a tárgyakat.

Az élénk képzelődés igen sok esetben a test beteges állapotának következménye gyanánt tekinthető; rendesen csak a vérszegény, vagy a túlságosan vérmes gyermekeken mutatkozik a beteges, rendkívül élénk képzelődés, álmodozás és révedezés. — Az ily gyermekeket nem tanácsos foglalkozás nélkül s egyedül hagyni, mert minél többször egyedül és tétlenül vannak, annál jobban erőt vesz rajtuk a lélek képzelődési ösztöne. Az oly gyermekek, a kik kicsi koruktól fogva igen hozzá szoknak ahhoz, hogy a képzelődés teremtette képeket a valóságban létező dolog gyanánt tüntessék fel, később sem tudnak lemondani az ezen furcsa költészettel kapcsolatban álló élvezetről. — Az ily gyermekekből válnak azon egyének, a kik csak azért ferdítenek a tényeken, mivel ebben gyönyörűségük telik. Pedig hogy mily és mennyi bajt okoznak az ily szokásból füllentők az emberi társadalomban — fölösleges mondanom. — A feltünően badar dolgokat állítgató beteges képzelődéstől üldözött gyermeket orvosi kezelés alá kell adni, hacsak nem akarjuk a gyermek egészségét és erkölcsi erejét készakarva tönkre tenni.

Bár mily okból származzék is azonban a gyermek látszólagos hazudozása, állítgasson bár a kisded badarabbnál badarabb dolgokat, mindaddig, míg meg lehetünk arról győződve, hogy a gyermek maga elhiszi, a mit állít és valóságnak veszi azt, sohase rontsunk rá az ily kifejezésekkel: «Hazudsz!» «Nem igaz!» stb. — Öt éves koráig e szókat a kisdednek nem is kellene hallania. — Elég volna, ha az idétlen állítgatásokkal szemben a szülő az ily kifejezésekhez fordúlna: «Nem beszélsz okosan! Mesélsz! Tréfálsz!» stb. Általában nem szabad a kisdedekkel szemben azon szókat és kifejezéseket alkalmaznunk, a melyek a felnőttek körében becstelenítő jelentőséggel bírnak, mivel így könyen megtompúlhat a gyermek szeméremérzete, az erkölcsi erőnek s az önbecsülésnek és önérzetnek alapja.

Ha azonban okunk és alapos gyanunk van arra nézve, hogy a gyermek olyasmit mond, olyasmit állít, a mit maga nem hisz el, de velünk avagy másokkal el akarna hitetni: akkor először győződjünk meg arról, hogy nem tévedünk-e s aztán, ha csakugyan

meggyőződtünk arról, hogy a gyermek hazudik, kuttassuk ki a hazugság indító okát s ha ezt is kikutattuk — forgassuk ki a gyermeket hazug állításának alapjaiból, kényszerítsük az elpirulásra s alkalmazzuk a legszigorúbb fenyítékeket vele szemben.

Azonban vigyázzunk arra, hogy a hazugságokat s azok díjait ne mérjük egyenlő mértékkel. Egészen másként kell bánnunk, ha a gyermeket a hazugságra valamely büntetéstől való félelem készti és egészen másként, ha a hazugságra testvére avagy más egyén ellen érzett ellenszenv vagy boszú által ragadtatik. — Hogy kisdedeink között ne magunk neveljük a jellemet bontó hazudozás csíráit, vigyázzunk a következőkre:

Sohase szorítsuk a gyermekeket a bocsánat-kérésre, mert ritka eset az, a midőn a gyermek belátja, hogy hibázott. Még veszedelmesebb az elvett büntetésekért a kisdedek által köszönetet mondatni. Az ily alkalmak nemcsak nem teremnek semmi jót, hanem hazugsághoz is szoktatják a kisdedeket. — Ha a gyermek biztos tudomásunk szerint valamely csínyt követett el, ne adjunk alkalmat a csíny eltagadására tapogatódzó kérdések által.

Ne feledjük soha sem, hogy a gyermek csak a másoktól hallott hazugság rút voltát ismeri el; a maga által mondottat pedig nem tartja valami nagyon gonosznak. A gyermekek rendesen erősen elítélik magukban azt, a ki a nekik adott ígéretet megszegi, a ki őket megcsalja. Soha se szegjük meg a gyermekkel szemben tett ígéreteinket, ne csaljuk meg őket. — Ne rajtunk ismerjék meg a hazugság rút voltát, hanem saját magukon, vagy kis kortársaikon. Legyen szabályunk, hogy minél ritkábban tegyünk a gyermekekkel szemben ígéreteket; de azokat tartsuk meg szigorúan.

A példa az igazmondás megszokásánál is a leghatalmasabb nevelési eszköz. Óvjuk kisdedeinket az oly egyének befolyásaitól, a kikről tudjuk, hogy gyönyörűséget találnak a kisdedek rászedésében. Az oly gyermekek társasága is rontólag hat a kisdedek erkölcseire, a kikben nagy mértékben ki van fejlődve az árulkodási hajlam. Nincs veszedelmesebb szokás, mint az, a mely szerint a gyermekeket teszik a cselédek vagy testvéreik titkos felügyelőivé s tőlük szívesen fogadják a feljelentéseket. A hazudozási hajlamnak

nincsen jobb talaja, a jellemrontásnak nincs biztosabb eszköze a kémkedő rendszerek alkalmazásánál.

Ne adjunk se túlszigorúságunk, se mogorvaságunk által okot arra, hogy a kisdedekben erősebb legyen a tőlünk való félelem, mint a hozzánk való ragaszkodás — hogy így a gyermekek minden egyes esetben teljesen őszinték maradhassanak irányunkban. — Különösen az édes anyának kell féltékenyen őriznie gyermekének őszinteségét és nyiltságát. Ne engedje, hogy bárki más iránt őszintébb lehessen a gyermek, mint ő irányában; csakhogy ezt nem erőszakkal, hanem szeretetteljes gyöngéd bánásmóddal lehet eszközölni. — Még sokat kellene írnom, ha tárgyamat teljesen ki akarnám meríteni; de ez nem is volt szándékomban. Kezdettől fogva elégségesnek tartottam reád nézve a felvetett kérdés némi megvilágítását. — Foglalkozzál azzal magad minél többször — s ne feledd azt, hogy az igazság érzékének ápolása a gondos vallásos irányú nevelés által eszközölhető a legbiztosabban és legtermészetesebben. — A vallásos irányú nevelés az Isten mindenütt jelenvalóságának erős hite által hat az igazmondásban való állhatatosságra. A vallásos érzületnek fejlesztéséről, a vallásos irányú kisdednevelésről azonban majd a legközelebbi levelemben szólok bővebben.

* * *

A KÖNYVEK KÜLSŐ FOGLALATJA.

Annyit foglalkozunk, még ha épen nem vagyunk is kritikusok, az ismeretek eme tárházainak belső tartalmával, hogy már csupán méltányossági szempontból is szemügyre vehetjük egyszer a könyvek külső foglalatját is. A könyv oly művelődési eszköz, mely végig kísérte az embert a czivilizáczió hajnalától kezdve egészen mostani napjainkig; s nemcsak általában *a könyv*, hanem sok *egyes* könyvpéldány is maradt ránk réges régi időktől fogva az egymás után következő századokból. Ha már az örökségül ránk maradt könyvek belső tartalmából teljes érdeklődésünkkel kísérjük az emberi elme fejlődését s az emberi szív soha meg nem szűnő harczait: miért hagynánk figyelem nélkül külső foglalatjukat, mikor ebben, legalább egyrészt, az emberi ügyesség és ízlés fejlődését szemünk előtti példányokon szemlélhetjük? Aztán meg a szemléből néhány művelődéstörténeti fogalommal s elnevezéssel való megismerkedésünkön kívül talán még némi — a mai korban annyira keresett — praktikus hasznot is meríthetünk, ha megtanuljuk, mily nagy gondot fordítottak régi jó eleink a könyvek megbecsülésére, azoknak a külső viszontagságoktól való megóvására. Továbbá, ha hazai szempontból tekintjük e dolgot: látni fogjuk, hogy azok a mi kardforgató őseink az ízlés e nemétől sem voltak idegenek, s fárasztó harczaik közt is lépést tartottak a többi mivelt népekkel könyveik foglalatjának ízléses kiállításában.

E kis szemlével különben adósak is maradtunk olvasóinknak. Folyóiratunk áprilisi füzetében az akkor tájt Budapesten látható «országos könyvkiállítás» alkalmából *a könyvek külső előállításának történetéről* szólva, kiterjeszkedtünk a régi könyvek írására, festésére s a könyvnyomtatásra; s most ezek kiegészítéséül szán-

dékozunk egyet-mást *a könyvek külső foglalatjáról* előadni. Előadásunkban — itt is mint az előbbi czikkben — egyrészt az országos könyvkiállítás «kalauza» lesz útmutatónk, melyben *Keszler József* igen érdekesen s szakértői jártassággal értekezik e tárgyról.

I.

Codex, codicillus, volumen (francz. és ang. *volume*), *papiros, biblia, pergamen* művelődéstörténeti szavak és fogalmak, melyek mai napság is fenvannak köztünk; felvett tárgyunk alkalmat nyújt nekünk, sőt szükségessé is teszi, hogy eredetükre egy pillantást vessünk.

A régi rómaiak a könyvet külalakja szerint vagy *codex*-nek, vagy *volumen*-nek nevezték.

Codex a latinban fatörzset jelent. A legrégibb könyveket ugyanis viaszszal bevont, tégla-alakú fatáblákra írták; s minthogy e fatáblákat a fa törzséből nyerték, innen ragadt rá e kezdetleges könyvre a codex elnevezés, mely alatt tehát eredetileg tégla-alakú s falapokból összetett könyvet kell értenünk. *Codicillus* mint a codex szó kicsinyítő alakja, egy darab kisebb viaszos fatáblát jelent; ilyenekre írták a rómaiak a végrendeletek függelékeit s a szót még ma is használjuk a fiókvégrendeletek elnevezésére.

A könyvek codex-alakjáról a *volumenre* való átmenetel akkor történt, midőn divatba jött a fatáblák mellett az írásra alkalmasabb állatbőr és a növényi papiros használata. Az állatbőrt ugyanis a szőrtől megtisztítva s megsímitva, alkalmassá tették az írásra. Nagy Sándor korában, tehát a Kr. e. IV. században, legnagyobb tökélyre vitték az ilynemű írószer készítését Kis-Ázsia *Pergamus* városának ügyes kézművesei, s innen nevezzük ma is ezt a tárgyat *pergamennek*. De a pergamennél olcsóbb, meg nagyobb mértékben is előállítható lehetett a *papiros*, az egyiptomiak e nagybecsű találmánya. A botanikusok által ma «*cyperus papyrus*»-nak nevezett káka-féle növény a régi időben nagyon elterjedt volt Egyiptomban. Ennek kifejtett rostjait primitiv módon összeraggatva, készítették az egyiptomiak az első papirost, mely a görög és római korban tökéletesítve, általánosan elterjedt s egész a Kr. utáni

IX. századig fentartotta magát. A rómaiak az eredetileg egyiptomi «papyrus» szót vették át a növény s a belőle készült írószer jelzésére, s ily úton örököltük mi is ezt az egyiptomitól most már nagyon elütő s egészen más anyagból készült írószert jelölő szót; a görögök pedig — minthogy hihetőleg a phœniciai Byblos város lakói útján ismerkedtek meg a papirral — mind magát a növényt, mind a belőle készült írószert *byblos*- vagy *biblos*-nak nevezték el. A *biblos* szó különben magát a könyvet is jelentette s különösen kicsinyítő alakja a *biblion;* ennek többesét «*biblia*» (= könyvek, különösen: szent könyvek) mi is örökségbe kaptuk, valamint az összetétel által belőle származott *bibliotékát* is.

A régiek a pergament és papirost nem oly téglaalakú lapokra osztották föl, mint a minőknek leírtuk a codex falapjait; hanem a bőr- és papiros-anyagból keskeny hosszú szalagot állítottak össze; ezt aztán — csakis az egyik oldalán — tele írták rövid sorú írás-hasábokkal, s az így teleírt lapot felgöngyölgették egy csont- vagy fapálczára, melynek két végére széles gombok voltak erősítve az összegöngyölt anyag összetartása végett. Az ilyen alakú könyvet nevezték a rómaiak *volumen*-nek (volumen általában annyi mint göngyölés, tekergődzés), melyet mi magyarúl a *tekercs*, *könyvtekercs* szóval jelölünk. A volumen szó aztán *volume* alakban átjött a franczia és angol nyelvbe, hol a *kötet* (Band) jelölésére használják. Ilyen tekercsek a herculaneumi romok között maradtak ránk, s az egyiptomi sírokban is találtak s ma is találnak ily beírt papir-tekercseket. A konzervativ mozaizmus mai napig fentartotta e tekercsalakú könyveket; ilyenekbe írják ma is a mózesi törvényeknek azon példányait (Sefer-thóra), melyekből a zsinagógákban a pap felolvasást szokott tartani.

Az ily könyvtekercseket aztán, hogy az idő viszontagságaitól megóvják, szekrényekbe, gyakran igen díszes és értékes készülékekbe zárták el. Plutarchos emlékezetben hagyta, hogy midőn Nagy Sándornak hivatalnokai átadták Dárius szekrényét, melyet akkor a világ legbecsesebb tárgyának tartottak, — Sándor az Iliasnak birtokában levő példányát ítélte legméltóbbnak arra, hogy e drága szekrényben helyet foglaljon. — Az eféle bezárható szekré-

nyek képezték tehát hajdan a könyvek külső foglalatját s helyettesítették a könyvek mostani bekötését.

II.

Századok múltával ismét visszamentek az emberek a nehezen kezelhető volumen-alakról a kényelmesebb codex-alakra, csakhogy — természetesen — az ily könyv lapjai most már nem fából, hanem papirosból vagy pergamenből valók voltak. Az ily összefűzött levelű, négyszögletű könyvet a Kr. előtti második században kezdték átalánosabban használni, s azóta ez alak fenmaradt egészen maig. Azonban a *codex* szót ma már csak a könyvnyomtatás általánossá létele előtt keletkezett s kézzel írott könyvek jelölésére használjuk, rövidség okáért elhagyva mellőle a *manuscriptus* (= kézzel írott) jelzőt. A codex szónak e fő jelentése mellett azonban van még egy második is, mely szerint a törvényeknek egy könyvbe összefoglalt gyüjteményeit jelölték és jelöljük ma is gyakran vele. Így pl. Justinian törvénygyüjteményének neve *Codex Justinianeus*, vagy a Napoleonénak *Code Napoleon*. Így használjuk mi is a *kodifikálás* (= a meglevő törvénynek szerves összefoglalása), *kodifikálni* megmagyarosodott latin szavakat.

Az összefűzött levelű könyveket eleinte drága szövetekbe takargatták vagy fából készült tokokba helyezték, melyeket szíjas vagy szalagos csatokkal zártak le; a középkortól fogva pedig a mostan is divatos vastag táblákba kötötték be. A középkorban aligha volt kötetlen könyv, s a bekötésnél nemcsak a czélszerűségre, hanem a díszre is nagy súlyt fektettek. Már szent Jeromos fájdalmasan panaszolja: «A könyvek drágakövektől csillognak s a meztelen Krisztus meghal a templomok ajtaja előtt.»

A középkor második felétől kezdve ismét némi változást látunk beállni a könyvek alakjában. A téglány-alak természetesen megmaradt, de ez alak nagygyá, a könyv igen terjedelmessé lett. A keresztyén egyház véget nem érő szellemi küzdelmei, különösen pedig a scholasticusok bőbeszédű fejtegetései tették szükségesekké e nagy terjedelmű könyveket; aztán meg a könyveknek divatba jött kifestése s díszes kezdőbetűi is nagyobb tért követeltek, s más

részről a gyapot-papirnak a XII. századtól való elterjedése meg is könnyítette a nagyobb lapok előállítását.

Ekkor jöttek divatba azok a hatalmas négyszög- és téglányalakú könyvek, melyeket nem egy könnyen mozdíthatni ki helyükről. Ez időben a könyv úgy imponált az embereknek, mint a tudomány és a vallás maga. Méltóságos és fönséges volt; egy helyen trónolt mindig, még pedig nyugva, lefektetve. A ki okúlást kívánt nyerni tőle, kénytelen volt hozzá menni. A könyv mozdúlatlan maradt; királyok és pápák, tudósok és kíváncsiak látogatóba jártak hozzá. Ha nagy könytárainkban ily óriás könyvpéldányokat látunk, eszünkbe juthat róluk egy jellemző anekdóta. Emlékezetben maradt, hogy Petrarcának egyszer egy ilyen nagy könyv lábára esett s oly sérülést ejtett rajta, hogy a költőnek egy darabig lába levágásától kellett remegnie.

Ezek a testes könyvek aztán megfelelő külső díszt is igényeltek. Arany és ezüst domborművekkel, zománczczal, drágakövekkel és gyöngyökkel díszítették tábláikat. Kötésükre leginkább különböző színű bársony- és selyem-szövetet használtak; legjobban szerették a piros színt s a szöveteket művészi aranyhímzéssel is fölékesítették. Ezenkívül kedvelték még a könyvek beborítására a piros és fehér bőrt is. Kopás ellen erős és gyakran művészi készítményű érczsarkokkal védték a könyvet; hasonló művészi munkát fordítottak a csatokra is, melyek a könyvön sohasem hiányoztak. De a könyvek gondozására még ez sem volt elég: magát a drága kötést is meg kellett védeni. E czélra takarókat készítettek hímzett selyemszövetből; s hogy a drága takaró se kopjék, a könyvet takaróstul e czélra készült tokba vagy faládába helyezték.

A XVI. századtól fogva kisebbedni kezd a könyvek nagy terjedelme. Hogy az emberi művelődés különböző ágai és tényei mily szerves egészet képeznek: mutatja az is, hogy az új kor átalakító szelleme meg a könyvek külalakjának megváltoztatására is megtette hatását. A könyvnyomtatás elterjedésével a könyvek könnyebben megszerezhetők lettek; most már nem kellett, mint nagy urakhoz, hozzájok zarándokolni, hanem inkább magához rendelte s magával hordozhatta őket a belőlük okúlni vágyó ember. Az

ívrétet lassankint legyőzte a negyedrét, s ezt ismét a nyolczadrét-alak, s ez maradt aztán az újkor általános könyvformája.

A könyvek külalakjának eme kisebbedésével nem csökkent a könyvek gondozása és foglalatjuk díszítése a XVII. században. A könyvek külső díszítését illetőleg e korban két fő typust különböztethetünk meg: a fényes pompájú *olasz-francziát* vagy katholikust, s az egyszerűbb *németet* vagy protestánst.

Az *olasz és franczia* keresztyénség, örökségbe vevén az antik szépészet egész tőkéjét és különben is hagyományos szeretettel viseltetvén a külső pompa iránt, nem képzelhette az emberi szellem ősi hajlékát, a könyvet, mogorva külsejűnek. Finom borító anyagot, többnyire élénk színű kordovánt, — dús aranyozást, — a csodálatos szép bőrmozaikot, — szóval mindent fölhasznált, a mivel a könyvet teremtő nagy szellemek iránti tiszteletét kifejezhette, a néző szemének pedig gyönyörködést szerezhetett. Az akkori római, flórenczi és velenczei kötések mai napság is mintáúl és tanulmányúl szolgálnak azon könyvkötőknek, kik iparukat a művészet határáig vinni törekesznek.

A XVI. századbeli egyszerűbb *német* kötés mintája sem volt egészen dísztelen. Fatábláinak fekete és fehér borító bőrére rendesen növényelemekből szerkesztett külső körözet volt préselve, melybe a második körözet illesztetett. E második körözetnek növényindákkal körülfont egyes osztályaiban bibliai jelenetek vagy a prot. egyház vallásalapítóinak arczképei voltak láthatók domború nyomatban; gyakran még egy harmadik csipkekörözet is alkalmaztatott. — Itt említendő fel a *hollandi* festett hártyakötés is.

III.

A jelen évi budapesti országos könyvkiállítás alkalmat szolgáltatott arra, hogy a régi magyar könyvkötés mibenlétéről magunknak némi képet szerezzünk. A szakértők az egybegyűlt szép számú példányok összehasonlítása után megállapíthatták, hogy a könyvkötés és díszítés a múlt századokban hazánkban is meglehetősen virágzott, kivált oly nagyobb városainkban, hol könyvnyomdák voltak; így pl. Kolozsvárott, Debreczenben, Nagy-Váradon,

Nagy-Szombatban s Pozsonyban. A három előbbi városban kötött könyveken a német és hollandi, a nagyszombatiakon és pozsonyiakon a franczia-olasz díszítési rendszer nyomaira akadunk. Ime hazánkban is nyilatkozik még a könyvek díszítésében is a protestans és katholikus irány. — Könyvdíszítő iparunk a multban külföldi nyomokon jár ugyan, de hazai és vidéki elemeket is vesz föl magába. Könyvkötőink egyes préselő szerszámaikat, különösen a domború nyomatokhoz valókat, Németországból is hozatták; de a tábla közepére nyomott alakok vasait a helyi ízlésnek megfelelőleg itthon készítették. Így pl. a kolozsvári XV. századbeli köteséken míg a táblák külső körözete egészen német mintára vall: addig dombornyomatu körözetükben az *arczképek magyar jellegűek*, bajuszos, prémes kalpagú és sisakos hősöket ábrázolnak, milyenek a német könyveken sehol sem találhatók. — Fel kell még itt említenünk, hogy a múlt század második felétől kezdve a német bőrkötés helyett a hollandi festett hártyakötés kezd nálunk divatozni, mely különösen Debreczenben virágzott.

A könyvkötés és könyvdíszítés jelenét tekintve, inkább arról szólhatunk, a mi nincs, mint arról, a mi van nálunk. A könyvek nagy elterjedésével és számával épen nincs arányban nálunk azok gondozása és megbecsülése. Az igaz, hogy a múlt századokban egy-egy embertől könnyebben kikerült, hogy pár könyvét díszesen beköttesse, mint ma az, hogy százakra menő könyveit csak egyszerű, jó kötéssel is elláttassa; igaz az is, hogy mai napság sok haszontalan könyvet is kinyomatnak, a mi meg sem érdemli a gondozást: de az is igaz, hogy könyveinket jelenleg mégis valamivel jobban meg kellene őriznünk. Könyvet, mely nem érdemes a megőrzésre, nem is kellene megszerezni; a belértékkel bírókat pedig meg kellene védeni attól, hogy pozdorjaként széthulljanak, elkallódjanak és megsemmisüljenek. A tömegek nagykorusodása és az általános élvezetvágy okozta, hogy az iparban a jelszó ma nem az, hogy minél jobbat, hanem hogy *minél olcsóbbat* termeljen. Ez az irány hozta aztán divatba a könyvek mai gyenge, nem tartós kötését s azon rossz szokást, hogy a könyvek, nem bekötve, mint

hajdan s ma is az angoloknál, hanem csak összefűzve, sokszor csak összehajtogatva kerülnek ki a nyomdából s kerülnek a könyvpiaczra. A magyar akadémia s a természettudományi társulat e tekintetben jó példával mennek elől nálunk, a mennyiben könyvkiadó vállalataik csakis bekötött könyveket bocsátanak forgalomba. — És a mi a könyvek *díszítését* illeti, jellemző *önérzetes* századunkra, hogy ebben az ember inkább albumait teszi pompás foglalatba, melyekben saját arczképei vannak, mint könyveit, melyekben a tudomány és művelődés kincsei zárvák. Bizony női szalonjainkban is sokkal inkább díszére válnának a díszkötésű jó könyvek, mint a sok, belső érték nélkül levő csecse-becsék. Félő, hogyha kivált vidéki családaink könyvgyüjteményét akár a gondozás, akár a kellő megválogatás tekintetében vizsgálat alá vennők, még most is kevés híján el lehetne mondanunk, a mit Petőfi majdnem 40 évvel ezelőtt énekelt egy falusi családról, hogy:

«Könyvtára van szobája ablakán,
S a könyvtár dísze Szigvárt, Kártigám.»

—*ll* —*s*.

A NŐI KÉZIMUNKA AZ OTTHONBAN.*

Rövid idő alatt két figyelemre méltó könyvecske jelent meg az Athenæum-társaság kiadásában. Mind a kettő kiválóan nőknek szánt olvasmány; szerzőjük «egy nagyvilági hölgy»-nek nevezi magát, a mely név alatt, ha nem csalatkozunk, a *Magyar Bazár* kedves és szellemes tollú szerkesztője rejtőzik. Az egyik könyv, az «*Illem*» megjelenése első évében három kiadást ért, a mi nem közönséges esemény a mi irodalmi viszonyaink között; a másik, az «*Otthon*» című sokkal fiatalabb még, semhogy ennyire vihette volna, de azért mind a sajtó, mind az olvasó közönség részéről a legszívesebb fogadtatásban részesült — már csak idősebb testvére kedvéért is. S a maguk nevében kedvesebb két könyvet alig is képzelhetnénk. Sok a hibájuk: egy kicsit selypítenek, egy kicsit idegenszerűek, a felszínességüket se veszik nagyon lelkükre, de szívesen megbocsájtjuk gyengeségeiket — mert jól áll nekik. Fínomak, műveltek, ismerik az életet s ha szóhoz kezdenek, oly elevenen elmésen és kedvesen csevegnek, hogy — ha tárgyuk itt-ott ásításra késztetne is — egy perczre sem únjuk magunkat körükben. Nem bíráljuk, nem is ismertetjük bővebben; egyszerűen ajánljuk nőolvasóink szíves figyelmébe. Mutatványúl az utóbb megjelent munkácskából közlünk egy fejezetet, mely a női kézimunka szerepéről és fontosságáról beszél az otthon feldíszítésében és ízléses berendezésben. Nem mindent tartunk követésre méltónak, a mit ajánl, mert azt tapasztaltuk, hogy sokszor — a

* Az otthon. Útmutató a ház czélszerű és ízléses berendezésére s vezetésére. Irta: Egy nagyvilági hölgy. Budapest, 1882. Az Athenaeum társulat kiadása. (Képekkel.) Ára fűzve 1 frt 70; kötve 2 frt.

midőn a csalhatatlan jóízlés nevében beszél — megfeledkezik róla, hogy tulajdonképen csak a divat nevében szól; de tömérdek aprólékos megfigyelései oly hívek, megjegyzései oly találók s tanácsai a legtöbbször oly józanok, hogy csakugyan hivatva van a jóízlés fejlesztésére és terjesztésére ott, a hol annak annyira híjával voltunk és vagyunk — «azon középosztály körében, a melynek jövedelme bár korlátolt, de a mely azért mégis szépészeti szempontból tetszetős otthonban szeret élni.»

Női kezek szorgalmas munkája valóban csodát tehet az otthonban. A legridegebb, legegyszerűbb helyiséget kedves, lakályos szobává képes átváltoztatni és a legpompásabb bútorzatú terem is sokat nyerhet kedélyességben, ha műkedvelő női kezek foglalkoznak élénkítésével.

Többször kiemeltük már, hogy a csinos, tetszetős otthonnak nem kell sokba kerülnie. Szépítésére nincs szükségünk aranyozásra, márványra és drága szövetekre, csak sok ízlésre és — egy kis fáradságra. Mindkettő a nőket illeti meg és őszintén megvallva, nem találjuk, hogy hazánkban, főkép vidéken, a nők eleget foglalkoznának azon hely szépítésével, melyben életüket töltik. Pedig mennyi szabad idejöket fecsérlik el sokkal haszontalanabb dolgokra, a helyett, hogy műízlésüket művelnék s otthonjukat díszítenék. Vannak például, kik idejöket különös előszeretettel vesztegetik harisnyakötésre, pedig a szövött harisnya mai nap ép oly jó és jutányos, mint a kötött; vagy csúf védterítők és párnabetétek horgolásával foglalkoznak, holott jó czérnacsipkebetét ugyanazon szolgálatot teszi. Ezen haszontalan munkák helyett nem hímezhetnének stilszerű asztalterítőt, ha csak harmincz krajczáros nyers vászonra is, vagy szegélyzetet ajtó- vagy ablakfüggönyre? Másrészt meg az intézetből kikerült fiatal hölgyek, kik festészettel foglalkoznak, miért ne festhetnének be épúgy egy ajtót, mint egy vásznat, falun, olyan helyeken, hol nehezen kaphatók jó, munkájukhoz értő mesteremberek? Mindez nem kerül valami sok pénzbe s mennyire emeli otthonunk csínját, lakályosságát!

Ismerek egy szép, elegans fiatal asszonyt, kit a sors mostoha körülményei, a legfényesebb állásból, félreeső vidékre száműztek,

még pedig egyszerű, kerttel, környezett kis házikóba, mely midőn odaérkezett, rendkívül primitiv, elhanyagolt állapotban volt. A fiatal asszony ezt a házikót két év alatt a legbájosabb kis fészekké változtatta át, melybe szivesen járnak látogatóba a környék leggazdagabb uraságai. Miután barátnőnk nagyon kevés pénzzel rendelkezett, sajátkezűleg vonta be újra olcsó ódivatú, de sajátságos mintázatú kretonnal a bútorokat, szobaleánya segélyével maga varrta meg az ajtó- és ablakfüggönyöket s azokat önmaga aggatta fel, napja minden szabad óráját (megjegyzendő, hogy igen jó gazdasszony, ki még a külső gazdasággal, kerttel, udvarral is előszeretettel foglalkozik) arra fordítva, hogy valami csinos tárgyat készítsen otthonja számára. Majd kretonnet varrt ki színes krevellpamuttal és egy kis aranynyal és abból csinos széket vagy párnát csinált; majd gyönyörű asztalterítőket hímezett síma serge-re vagy épen harmincz krajczáros nyers vászonra, vagy védterítőket munkált reczeguipureből, melyeket akár egy iparkiállításra küldhetett volna s nyolcz és tíz éves kis leányait is arra tanítá, hogy folytonosan foglalkozzanak, minden törülközőt, asztalkendőt, de még portörlőt is kihímeztetvén általuk. A hatás, mit ezen folytonos foglalkozás által házában elért, leírhatatlan s szerény bútorzatú otthonja ízlése, műgondja és szorgalma folytán, a maga nemében ma már felér bármely gazdagabb ismerőse díszes kastélyával.

Barátnőnk persze az ízlés nagymesternője volt s ez, csakis ez tette sikeressé fáradozását. Ízlés nélkül a nőipar gyakorlása az otthonban, fájdalom! épen az ellenkező hatást szüli, s vannak kézimunkák, melyeknél az embernek önkénytelenül eszébe jut az a kívánság, bár inkább henyélt volna az, aki készítette. Azok az utálatos fehér pamutból horgolt védterítők, melyek némely háznál a bútorokat fedik, azok a borzasztó pamutvirágok, melyek lámpatálczákat és más efféléket környeznek, azok a virítós kerevetpárnák, hímezett szent képek és általfejes szőnyegek iszonyattal töltenek el minden jó ízléssel bíró egyént. A védterítő mai nap már csak igen ízlésteljes, csinos kivitelben szép, pamutvirágokat nem készítenek többé, kerevetpárnáknak stilszerű mintával és művészi szerkezettel kell bírniok, a hímezett képek hasznavehetlen-

ségéről régen meggyőződtek és állatminták szőnyegeken már azért sem divatoznak többé, mert, a szépészet szabályai szerint, a padlón alkalmazott, tehát lábbal taposott szövetekre és szőnyegekre nem alkalmazhatók élő lények másolatai.

Stilszerű munkákat jó divatlapokban mindig találnak a kézimunkákkal foglalkozók, csak a választásban kell óvatosnak lenni, a munka kiviteleben pedáns csínnal kell eljárni s a színezésben óvakodni a túlélénkségtől és túlságos tarkaságtól. Stilszerű minták készíttetnek jelenleg régi perzsa és török szőnyegekről, német és olasz képekről, melyeknek főkép a Holbein-munka köszöni lételét, régi franczia gobelinekről és japáni és chinai készítményekről. Mi magyarok különben méltán büszkélkedhetünk azzal, hogy az újkori műhímzés rendkívül sok mintát kölcsönöz a régi magyar házi-ipar készítményei és az erdélyi és délmagyarországi parasztnők stilszerű hímzéseitől. «A magyar háziipar diszítményei» czímű díszes album, mit a nemzeti muzeum Fischbach Frigyes rajzaival s Pulszky Károly szövegével kiadott, magába foglalja ezen minták nagy részét. Azok számára, kik ez albumot drágálnák, megjegyzem, hogy a «Magyar Bazár» * pár év óta e minták terjesztésével foglalkozik és évenként számos mellékletet ad belőlük, melyek mindannyian utánzásra méltók.

Az első tárgy, melynek kézimunkával való ékítéséről szólunk, a függöny, már azért is, mert ez, ha kissé hosszadalmas munka is, de bőven kifizeti magát a rendkívül szép hatás által, mit vele elérünk. A hímezendő függöny alapjának egyszínű símának kell lennie s színre nézve (szövetje eltérő lehet) összhangzania kell a szoba bútorzatával. A szövet lehet plüsh, átlász, satin, posztó, serge, ripsz, de még nyers szín vászon is, s újból megjegyezzük, hogy nem az anyag drágasága, de a munka szépsége határoz ilyen tárgyaknál. A kivitelnek sem kell épen nagyon is finomnak lennie s bátran használhatunk hozzá selyem helyett krevelpamutot, csak a minta legyen szép és stilszerű. Legszebb, ha a hímzés a függönyre magára alkalmaztatik, szegélyzet vagy elszórt minta

* És a *Nemzeti Nőnevelés*. Szerk.

alakjában. Ha azonban terhünkre volna mindig ilyen nagy darab kézimunkával törődni, külön szegélyzeteket készíthetük, melyek aztán a függönyök széleihez varratnak. Igen divatosak és művészi hatásúak a hímezett ablakkeretek is, melyek szintén egyszínű szövetre himeztetnek és fönn, középen monogrammal vagy czímerrel láthatók el. Ezen keretek két oldalán alkalmaztatnak azután a síma ablakfüggönyök és draperiák. A színes függöny alá alkalmazott fehér függönyök is kézimunkával ékíthetők. Az eddig dívó gyári csipkefüggönyök már nem elegánsak; sokkal szebbek síma tüll- vagy mollból, fínom horgolt, reczeguipure vagy fehérhímzetű betétekkel és csipkével. Az egészben dívó fehér ablakredők (store, melyek középen nem szedetnek szét és ráncz nélkül alkalmaztatnak), melyeket eddig elegans házaknál monogrammal vagy czímerrel szövettek, szintén hímzésre alkalmasak. Szép szegélyzet közepén hímezett monogramm vagy czímer látható, vagy pedig az egész függönyre elszórt mintázatban hímezzük a czímer állatát vagy alakját, mi igen elegans és eredeti ékítmény.

Midőn a szőnyegekre áttérünk, megjegyezzük, hogy csakis apró szőnyegek készűlnek kézimunkával, olyanok, minőket iróasztalok, ágyak, vagy a salon egyes kis etablissementjai elé szoktak teríteni. Legstílszerűbbek a persa és török mintázatú, kanavászra keresztöltéssel, tompa színekben munkált szőnyegek; azonban nem szabad megfeledkeznünk az apró plüsh- és posztószőnyegekről sem, melyeknek paplan módjára tűzdelt középrészét, gazdag símahímzetű szegélyzet veszi körűl.

Az asztalterítők, a függönyökhez hasonlóan, csak síma, egyszínű alappal bírhatnak. Ugyanazon szövetek használhatók reájuk, mint a függönyökre, az atlaszt kivéve, mely asztalterítőn nem jól veszi ki magát. Igen szépek síma serge- vagy ripszből, hasonlószínű plüshre hímezett keresztöltésű, vagy Holbein-munkájú szegélyzetekkel, továbbá díszes síma hímzésekkel, színes reczeguipurrel stb. A hímezett abrosz és asztalkendő is ide tartozik. — Ezekre számtalan díszesnél díszesebb minta választható a Holbein és kereszthímzés mintái között, melyek mindannyian színes pamuttal eszközöltetnek. A széleket rojt, vagy szintén hímzéssel ékített

reczeguipure vagy czérnacsipke szegélyezi. Hasonló hímzést alkalmazhatunk a pohárszék és büffet-asztal terítőinek harántszélein, a tálczák, kenyérkosarak terítőin stb. Mindezen terítőket rendesen hímezett monogramm vagy czímer is ékíti, mely szintén hozzájárúl a darab díszéhez.

Védterítők, melyek közé nemcsak a kerevetekre és székekre borított terítők, de a toilette-asztal és másféle asztalokon, étagèreken alkalmazott terítők is tartoznak, a legkülönfélébb anyagra, a legkülönbözőbb munkával készíthetők és lehetnek hosszúkásak, négyszögletűek, hosszúk és rövidek. Legelegánsabbak az ősanyáink által használt védterítők mintájára, sárgás vászonra, vagy kreppszerű szövetre stílszerű mintákkal, színes selyemmel és aranynyal hímezettek, melyek aranynyal és selyemmel kivarrt vert csipkével vagy rojttal környeztetnek. Készűlnek még védterítők csipkehímzésből, reczeguipureből, áttört velenczei hímzésből, síma hímzésből, plüshből japáni és chinai ékítményekkel, kretonne-hímzésből stb. Toilettasztalra csak fehér vászon- vagy batistterítő való, mely fehér hímzéssel, reczeguipurrel, Holbein- és keresztöltéssel, de még egyszerű színes vagy fehér rovátkolással is vétetik körűl.

Egész hímezett bútorzat igen költséges, már azért is, mert nagyon díszesen kell dolgozva lennie, hogy szép hatást tegyen. Ellenben egyes hímzett bútordarabokat mindenki készíthet magának, melyek aztán egyszínű bútorzatú szobákban hatással rendezhetők el. Készíthetünk hímezett guggonyokat, karosszékeket, apró ébenfa vagy aranyozott székecskéket, hintaszékeket, selyemre, kanavászra, plüshre, ripszre, kretonnera, mindenféle szövetre, mindennemű anyaggal és öltéssel. Rendkívül szépek a plüshhel bevont asztalkák is, melyeknek táblája szintén hímzést nyer. Mindezeknél persze mintának, kivitelnek, színezésnek egyaránt stílszerűnek, a szigorú műízlésnek megfelőnek kell lennie, máskülönben jobb, ha nem is fáradunk s bútorzatunk összhangzatát meg nem zavarjuk.

A kerevetpárnák kézimunka-dísze legió s készíthetjük e párnákat minden szövetből, sőt felhasználhatunk reájuk minden síma vagy mintázott selyem-, szőr-, vagy vászondarabkát, mely

ruhából, bútorból fenmaradt. A kerevetpárnát hímezhetjük láncz-öltéssel és gyöngydíszszel török módra, török és persa mintázattal kanavászra; vászonra munkálhatjuk reczeguipurrel, velenczei hímzéssel, Holbein- és keresztöltéssel, vagy pedig rovátkolással, mely között a szövet elvágatik és a színes béllés válik láthatóvá. Japáni vagy chinai rátétet és hímzést alkalmazhatunk plüshre, kretonnet varrhatunk ki díszére. Ugyanez szól a gombostű-párnáknak is, melyek oly kecsesen ékítik a toiletteasztalt.

Mindezen tárgyakon kívül, pompás műtárgyat készíthetünk a kályhaellenzőből, fa-, papirkosarakat és munkakosarakat díszíthetünk hímzéssel s még a pavillonok és kerti termek gyékénybútorait is befedhetjük vászonra hímezett párnákkal, melyek kevésbe kerűlnek és igen csinosak.

A FRANCZIA FELSŐBB LEÁNYISKOLÁK (LYCÉES) TANTERVE.

A franczia közoktatás újjászervezésében nevezetes hely jutott a nőnevelésnek is, melynek számára az 1880. deczember 21-iki törvény az addiginál mélyebb és szélesebb medret készített. A nőnevelési reformok súlypontja pedig az annak előtte csaknem teljesen elhanyagolt felsőbb leányoktatásra esik. Addig is míg folyóiratunkban tüzetesebb ismertetését adhatnók a mai nőnevelési viszonyoknak Franciaországban, közöljük, a «Revue internationale de l'Enseignemet» hivatalos adatai nyomán az új felsőbb leányiskolák (lycées) tantervét.

A felsőbb leányiskolák felállítása körül az 1880-ik törvény hozatala óta legtöbb történt Paul Bert rövid közoktatásügyi minisztersége alatt. Ő f. év 14-én köriratban fölszólította a tankerületek felügyelőit, hogy a lehető legrövidebb idő alatt terjeszszenek eléje javaslatot: mely városokban lennének állami felsőbb leányiskolák vagy liczeumok felállítandók. Minden departement-re számíthatni egy ilyen iskolát; de a népesebb departementokban kettőt is állíthatni fel, míg a kevésbbé népesek közül kettő-kettő állítana fel egyet. Ha több város folyamodnék egy-egy kerületben ilyen liczeum felállításáért, annak adassék elsőség, a mely nagyobb áldozatok viselésére kész. Azon községek, a melyek városi leányiskolákat (collèges) óhajtanak felállítani, úgy az iskolai építkezés mint az intézet fentartása dolgában számíthatnak az állam segélyére. Ez utóbbi részint abban áll, hogy az állam gondoskodik

a tanerők ellátásáról, részint abban, hogy jótéteményes helyeket szervez. Az ingyen ellátás jótéteményében olyan bejáró növendékek is részesülhetnek, a kik saját családjuk körében vagy az igazgatóság által kijelölt penzionátusban laknak. A miniszter ajánlja továbbá a tankerületi főfelügyelőknek, hogy ne várjanak addig, a míg megfelelő épületek készülnek az új iskolák számára, hanem igyekezzenek haladéktalanúl megkezdeni a szervezés munkáját, ha egyelőre csak bérelt helyiségek állanak is rendelkezésökre. Addig is, míg az újonan szervezett tanítónőképzők kellő számú tanítónőket bocsáthatnának az új iskolák rendelkezésére, a miniszter megengedi, hogy a tanítónők alkalmazásánál — ha a körülmények ajánlják — a törvényszabta kellékek megkövetelése alól kivételek tehetők. Szóval: a miniszter szinte lázas sietséggel, még koczkáztatással járó engedmények árán is igyekszik, hogy a törvény igéi testté váljanak.

Ugyanazon napon, 1882. jan. 14-én bocsájtatott ki a miniszter ellenjegyzésével a köztársaság elnökének ama rendelete, a mely a női liczeumok tantervét szabja meg. E rendeletben a tanterv részletezését a következő általános meghatározások előzik meg:

A felsőbb leányiskolákban az oktatás öt évre terjed s két tanfolyamra oszlik: az alsó tanfolyam három évet, a felső tanfolyam két évet foglal magában. Az alsó tanfolyamban minden tantárgy kötelező; a felső tanfolyamban csak némely tantárgyak kötelezők, mások nem. A növendékek minden iskolai év befejeztével vizsgálatot tartoznak tenni s felsőbb osztályokba csakis azok léphetnek, a kik az évi vizsgálatokat megállották. Ezen vizsgálatnak alá vannak vetve azok is, a kik kívülről lépnek az intézetbe. Az első három év — alsó tanfolyam — végeztével a növendék felsőbb leányiskolai bizonyítványt (certificat d'études secondaires) kap. Míg azok, a kik a felső tanfolyam kötelezett s a szabadon választható nem kötelezett tárgyaiból az ötödik év végeztével vizsgálatot tettek, felsőbb leányiskolai oklevelet (diplôme de fin d'études secondaires) nyernek.

Maga a tanterv következő:

Első szakasz (alsó tanfolyam).

Első év (12—13 éves kor).

	Hetenként
Franczia nyelv és irodalom	5 óra
Élő nyelvek (angol, német)	3 «
Világ- és hazai történet. — Földrajz	4 «
Számtan, geometria	2 «
Természetrajz: állat- és növénytan	1 «
Rajz, írás	3 «
Ének	2 «
	20 óra

Második év (13—14 év).

Franczia nyelv és irodalom	5 óra
Élő nyelvek	3 «
Világ- és hazai történet. - Földrajz	4 «
Számtan, planimétria	2 «
Természetrajz: állat- és növénytan, geológia	1 «
Rajz	3 «
Ének	2 «
	20 óra

Harmadik év (14—15 év).

Erkölcstan	1 óra
Franczia nyelv és irodalom; ókori irodalom	4 «
Élő nyelvek	3 «
Világ- és hazai történet. — Földrajz	4 «
Fizika, khemia	3 «
Fiziológia, háztartástan. egészségtan	1 «
Ének	1 «
Rajz	3 «
	20 óra

Második szakasz (felső tanfolyam).

Negyedik év (15—16 év).

a) Kötelezett tantárgyak.

Erkölcstan	1 óra
Franczia nyelv s irodalom; ókori irodalom	4 «
Élő nyelvek; idegen irodalmak	3 «
Az emberi művelődés áttekintése Nagy-Károlyig	2 «
Kozmografia	1 «
Állati és növényi fiziológia	1 «
	12 óra

b) Nem kötelezett tantárgyak

	Hetenkent
Ókori irodalmak	3 óra
A latin nyelv elemei	1 «
Mathematika	3 «
Fizika	1 «
Ének	1 «
Rajz	3 «

Ötödik év (16—17 év).

a) Kötelezett tantárgyak.

A lélektan alapvonalai a neveléstanra alkalmazva	1 óra
Franczia nyelv, irodalom; ókori irodalom	3 «
Élő nyelvek; idegen irodalmak	3 «
Az emberi művelődés áttekintése Nagy Károlytól napjainkig	2 «
Általános jogi ismeretek; háztartástan	1 «
Fizika, khemia	2 «
	12 óra

b) Nem kötelezett tantárgyak.

Ókori irodalmak	2 óra
A latin nyelv elemei	1 «
Gazdasági földrajz	1 «
Mathematika	2 «
Allati és növényi fiziológia	1 «
Ének	1 «
Rajz	3 «

A tanítási idő naponként négy óra; kettő délelőtt, kettő délután. A vasárnapon kívül a csütörtök is szabad. A reggeli tanítás után hetenként háromszor torna meg kézimunka.

KÖNYVISMERTETÉS.

I.

Népiskolai olvasókönyv a leányiskolák IV. osztálya számára. A szövegben 4 képpel s nyelvtani anyaggal összekapcsolva. A «Csongrádmegyei tanitóegyesület» határozatából és megbizásából szerkesztette Vass Mátyás, szegedi tanító. Bolti ára 50 kr. (Minden péld. u. 1 kr. a Csongrádm. t.-egyesület javára fordittatik.) Szeged, 1883. Kiadja Traub B. és társa.

Vass Mátyástól már két kötet olvasókönyv jelent meg az elemi leányiskolák első és második osztálya számára. A tanügyi sajtó mind a kettőt kedvezően fogadta s érdemök szerint méltányolta, ha nem is bírálta eléggé. A mostani kötet az elemi leányiskolák negyedik osztálya számára készült s készségesen elismerjük, hogy — ámbár fogyatkozásai számosak — a másik kettőnél ez sem roszabb.

A szerkesztő álláspontját világosan meghatározzák a könyv előszavának következő helyei: «A népiskolai oktatásnak egyik leghatalmasabb segédeszköze az olvasókönyv. Ebből meríti és nyújtja az iskola mindazon ismereteket, melyeket a törvény előír, az élet követel, a pedagogia előszab. Ebből önkényt következik, hogy *az olvasókönyv legyen a tanítás középpontja*. Ezen elvet vallják nemcsak pedagogusaink, hanem a magas kormány is igen helyesen ezen álláspontra helyezkedett, midőn rendeletileg akép intézkedett, hogy *«a népiskola által nyújtandó ismeretek az olvasókönyvből meríttessenek.»* De itt egy fontos elvi kérdéssel állunk szemben: kell-e, szükséges-e a leányiskolák számára külön olvasókönyv? Kétségkívül. Ha azon elvet, hogy az «iskola az életnek neveljen», meg akarjuk valósítani, a leánynevelés nagy fontosságát

tekintve, *a leányiskoláknak oly olvasókönyvekkel kell rendelkezniök, melyek mig egyrészt általános ismereteket is nyujtanak, másrészt kiváló súlyt fektetnek a női kedély, a női hivatás* (háztartás, házi foglalkozás, családi élet) *s egyéb női erények fejlesztésére és ápolására.* Szilárd meggyőződésem volt mindig, hogy a leánynevelésnek és oktatásnak a fiuk nevelésétől sokban eltérő irányt és szellemet kell követnie, ha a czélt, melyet a nőnemzedék képzésében az iskola feladatául kitűz, elérni akarjuk. Még inkább szilárdult e meggyőződésem, midőn a negyedik osztály olvasókönyvének összeállításában fáradoztam; mert a képzés eme fokán élesebb, még határozottabb alakban válik el a két nem nevelése és oktatása egymástól, mint az előbbi években.»

Mellőzve azt a vitát, mely az olvasókönyvek egybeállításának alapelvei felett nemcsak a külföldön, hanem hazai pedagogiai lapjainkban is lankadatlanul folyt, a szerző álláspontjára helyezkedünk s csupán azt vizsgáljuk, hogy miképen felelt meg annak a föladatnak, a melyet maga elé tűzött.

Ha «az elemi iskolában a tanítás központja az olvasókönyv» s «a nyújtandó ismereteket az olvasókönyvből kell meríteni»: természetes, hogy az ily olvasókönynek a népiskolai tananyag minden fontosabb momentumait, hogy azt mondjuk, elemeit magában kell foglalnia. Helyet kell juttatnunk benne a természetrajzi, természettani, földrajzi és történeti alapismeretek számára; továbbá eleget kell tennünk ama követelményeknek, melyekkel az élet fordul az iskolához, közölnünk kell tehát oly reális ismereteket is, a melyek szorosan véve az említett tudománykörök határain kívül esnek. De ez még nem minden. Gondoskodnunk kell, az értelem fejlesztése mellett, a növendékek érzelmi, erkölcsi s esztheticai neveléséről s ez utóbbi feladat fontosabb is, nehezebben is megoldható az elsőnél. Mivel pedig az olvasókönyveknek nem szabad túlságosan nagy terjedelműeknek lenniök: minden attól függ, hogy tapintatos megválogatással kevés téren lehető sokat adjunk s a mennyiség tekintetében korlátok közé lévén szorítva, ezt a megszorítottságot a minőség kitűnősége által pótoljuk és egyenlítsük ki.

Vass Mátyás olvasókönyvének minden lapja tanusítja, hogy a mily tisztán látta feladatát, ép oly következetesen törekedett is annak teljesítésére. Ezért elismerés illeti meg őt. Sajnáljuk azonban, hogy derekas törekvésének a siker nem felel meg mindenben. Körültekintő, figyelmes és lelkiismeretes a berendezésben; de az anyag s a közölt darabok megválogatásában nem mindig szerencsés. Olvasókönyve anyagát hét körbe foglalja: 1. az iskolai élet, 2. a családi élet és házi foglalkozás, 3. az egészségtan, 4. a társadalmi élet, 5. a természet, 6. a honismeret és 7. a történet körébe. E berendezés ellen semmi kifogásunk; mert az így teremtett körözet csakugyan elégséges is, alkalmas is a szükséges anyag befogadására és helyes tagolására. A kérdés azon fordúl meg, hogy 1. megtaláljuk-e az említett csoportok szerint tagolva a szükséges anyagot és, 2. hogy ezt az anyagot olyan olvasmányokban nyújtja-e az olvasókönyv, a melyek úgy tárgyilag mint alakilag megütik a mértéket.

Az iskolai élet meg a családi élet és foglalkozás köréből vett olvasmányok kellő megválogatással elegendő anyagot nyujtanak; de az egészségtan és a társadalmi élet köre már meglehetős meddő. Az egészségtan különösen több helyet érdemelt volna. Mindössze az egészségről nagyon általános s meglehetős üres szavakban, azután a fogak és a szem ápolásáról szól öt szűk lapon. Ennyi az egész. Pedig ha az élet valahol praktikus eredményeket vár az iskolától, az ép az egészségügy terén a legsürgetőbb. A természet köréből vett olvasmányok a könyvnek majdnem negyedrészét foglalják el és mégis keveselnünk kell, hogy a növénytanból csupán a mérges növények vannak ismertetve, a madarak világából csak a kakuk és varju, az emlősök közül a majom, erdei medve és denevér stb. Itt már a tárgyi megválogatáshoz is sok szó fér. Minden körök közt azonban legszegényesebb a honismeret köre, s legkevesebb körültekintéssel van összeválogatva a történeté. — Amabban csak hét olvasmány van, melyek majdnem mindegyike rövidre fogott, száraz kézikönyvszerű tárgyalású; emitt a közölt olvasmányok egyáltalában hézagosak s nem ölelik fel azokat a mozzanatokat, a melyek történetünkben a legfontosabbak s a

növendékek tehetségeihez leginkább illenek. Nem említem azt, hogy a mohácsi vészig terjedő időből is nem lehetett s nem kellett volna e többet és jobbat nyújtani; de az nagy hiba, hogy történetünk utolsó három századából Lorántfy Zsuzsannán, Zrinyi Ilonán s a magyar szabadságharczon kívül épen semmit sem nyújt az olvasókönyv. Azonban feltétlen dícséretet érdemel szerző azon törekvése, hogy történeti nőalakjaink kiválóbbjainak ismertetését (sőt arczképeiket is) közli — ha nem is épen sikerült olvasmányokban.

Ha összefoglaljuk az imént elmondottakat, ítéletünk az, hogy tárgyi berendezés dolgában — bár kifogásaink vannak ellene — az olvasókönyv megállja helyét s ha gondos tanító kezébe kerül, a ki a hiányokat éles szemmel és jóigyekezettel pótolja, sikerrel használható. Sokkal nagyobbak és súlyosabbak könyvünk fogyatkozásai alaki tekintetben s ezen a hiányon a tanító legerősebb buzgósága sem segíthet. Ez megmarad a könyv eredendő hibájául, a melyen csak az újabb kiadások átdolgozásai segíthetnek. A vádnak azonban csak fele része hull a szerkesztőre; másik fele fejletlen ifjusági irodalmunkat illeti. Tudjuk jól, hogy az olvasókönyvek szerkesztőinek nincs épen miben válogatniok; de Vass Mátyás még a meglevőben sem igen tekintett körül. Vette azt, a mi legközelebb volt hozzá, a mi úgyszólván maga kínálkozott a fölvételre s nem követelte a szerkesztőtől a bányász kutató szenvedélyét és fáradalmas, türelmet próbára tevő utánjárását. Klasszikus íróinkban tömérdek az oly kincs, a mely felhasználásra vár s a meddig az olvasókönyvek szerkesztői ebből a forrásból meríthetnek, addig kár, sőt hiba máshova fordulniok. Nem állítjuk azt, hogy az egész olvasókönyvet ily színaranynyal lehetne megtölteni; de fele legalább is ily klasszikus olvasmányokból állhatna. Ne mondja azt senki, hogy ezek magasan járnak s nem 9—10 éves gyermekeknek valók, a kiknek fejledező értelme nem emelkedhetik fel hozzájuk. Minden a megválogatástól függ s a szerkesztő pedagógiai tapintatától és stilérzékétől, a melyek felszabadítják őt itt-ott, ha kell, módosítások megejtésére is. És ezen klasszikusainkból helyesen szemelt olvasmányok még ilynemű módosítások nélkül is

érthetőbbek s élvezhetőbbek — azt jólélekkel állíthatjuk — mint iskolai kisebb-nagyobb kézikönyveink, lapjaink s a nagy közönség használatára írt egyéb szakkönyvek, melyekből könyvünk olvasmányai javarészben kerültek. Jobb íróink nevével még a versek alatt is gyéren találkozunk; annál ritkábban a prózai olvasmányok alatt. A Bánhegyi-Emericzy-féle, a fővárosi iskolák meg a Gáspár Imre olvasókönyve, meg a Hasznos Mulattató és a Lányok Lapja adják a legnagyobb kontingenst; a háztartási dolgokban Frankl L. (?), Grubiczi Gézának a tyúktenyésztésről írt könyve, meg a Szegedi Szakácskönyv a főforrások; a történeti olvasmányok alatt Dolinay Gyula és Bárány Ignácz nevét találjuk gyakrabban. Fölmentve érezzük magunkat az egyes olvasmányok bonczolása alól; a források egyszerű megnevezése fölment alóla. Kétségkívül úgy alakilag mint tartalmilag a legsikerültebbek ama olvasmányok, ha nem is kivétel nélkül, a melyeket maga a könyv szerkesztője írt. Ő egyszerűen, világosan és kedvesen tud írni; van érzéke a jó stil iránt. Csudáljuk és sajnáljuk, hogy jóízlése csak abban érvényesült a mit maga írt s nem abban is, a mit másokéból összeválogatott. Ha ő maga írja az olvasókönyvet, bizonyára sikerültebb lesz, mint a milyen most.

Még egy mellékes megjegyzésünk is van. A nyelvtani anyag begyakorlására, a nyelvtan tanításának fokozatai szerint csoportosítva s az olvasmányok közé ékelve, közmondásokat közöl könyvünk. Ez ellen nincs kifogásunk; azt se vitatjuk, hogy a kétszáz huszonhét közmondás nem több-e, mint a mennyit az olvasókönyv meg a gyermekek türelme megbír: de ezen közmondások megválogatásában nagyobb óvatosságot és több ízlést kívántunk volna, mint a mennyit találtunk. Ha kevesebbet ad, jobbat adhat. A nyelvtan tanításánál megteszik ugyan szolgálatukat; de ha csak mellékesen is, tartalmilag nem lehetnek művelő hatással.

Vass Mátyás olvasókönyve úttörő a maga nemében; sorsa is az úttörőké. Bőségesebb részök jut a fáradságból, mint a sikerből, melyen a már tört úton haladók szoktak osztozni. Mi üdvözöljük őt a kezdeményezésért s jóakaró észrevételeinkkel nem az volt a czélunk, hogy érdemét kisebbítsük, hanem az, hogy őt a magára

vállalt feladat megoldásában támogassuk. Ajánljuk olvasókönyvét a leányiskolák tanítóinak szíves figyelmébe.

—*n*.

II.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

(Folytatás.)

5. *A kecskeméti községi polg. leányiskolának VII. értesítője az 1881—2. tanévről. Kiadta Kecskemét városa. Szerkesztette Pásthy Károly, igazgató.* — Az iskolai év történetéből kevés közérdekű momentumot emelhetünk ki. Részt vett az iskola az 1881-ki orsz. nőiparkiállításon s ezüst éremmel tüntettetett ki. A tanári kar és a növendékek gyüjtést rendeztek a Szent István szobrára; a városi lelkes közönség körében viszont szép eredményű gyüjtés indult meg az intézet számára beszerzendő harmoniumra. Nagy gonddal gyarapították az isk. könyvtárt. Isk. takarékpénztárt is tartottak fen; betettek 484 frtot, kivettek 232 frtot. — A hitoktatókon kívül tanított hét tanító; közöttük kettő nő: Dömötör Krisztina és Szarvassy Margit. — Az iskola négy osztályába járt *összesen 118 növendék* (legtöbb az első osztályban: 59, legkevesebb a negyedikben: 12). *Vallás szerint:* róm. kath. 53, helvét hitv. 22, ágostai h. 1, izraelita 42. *Anyanyelv szerint:* magyar 107, német 11. *Előmenetel szerint:* haladók 87, elégtelen 15, kimaradt 14, vizsgálatot nem tett 2. — Közölve van az isk. tanszerek gyarapodásának jegyzéke s annak részletes kimutatása, hogy a növendékek milyen és mennyi kézimunkát készítettek. Tandíj 10 frt.

Értekezés is van a füzetben «*Az olvasásról*» Szalontai Sándortól. A helyesen tagolt és hangsúlyozott értelmes és szép olvasás fontosságát fejtegeti s kimutatja, hogy az ilynemű olvasásra kevés gondot fordítanak iskoláinkban. A népiskola kezdő osztályaiban az olvasás gépies fontosságának alárendelnek minden egyéb tekintetet. A népiskola felsőbb osztályaiban is erre fordítják még a fő figyelmet s a tanító nagyon kevéssé működik közre cselekvőleg az olvasás gyakorlásakor; inkább csak kihallgatja a gyermekek olvasását. A népiskola felső fokán, a polg. iskolában és a középiskolák alsó osztályaiban pedig már a nyelvtani oktatás lép előtérbe annyira, hogy az olvasás gyakorlásának csak nagyon alárendelt szerep jut, sőt lassankint teljesen kiszorul az órákról. Ez nem jól van így. Az olvasást — mint önczélt — fen kell tartani az anyanyelvi oktatás valamennyi fokozatán keresztül egész a költészettan és irodalomtörténet befejezéséig. A tervszerűen kiszemelt olvasmányokat a tanító olvassa fel mintaszerűleg s a növendékekkel olvastassa lehetőségig jól s csak azután használja fel azt az anyanyelvi oktatás czéljaira. Igy a folyton hallott *jó minták* s a nem szűnő *gyakorlás* alapján olyan érzék fejlődik ki lassanként a növendékben, hogy később első látásra is tűrhetően fogja olvasni a nehezebb olvasmányokat is. Természetesen az olvasás ilyetén gyakorlása időt fogyaszt, még pedig az isk. oktatás felső fokán a nyelvtan s egyéb anyanyelvi tantárgy rovására. De a ki akarja a czélt, akarnia kell az eszközöket is. Azt az időt, a melyet az olvastatás kedveért egyéb anyanyelvi tárgyaktól elvonunk, nem kell sajnálnunk; mert más

oldalon sokat nyerünk általa. A jó olvasási-érzék lényegesen megkönnyíti a növendékeknek mind a nyelv szellemébe, mind a hazai irodalomba való bevezetését s ilyen olvasási érzék mellett terjedni fog az olvasási kedv is s a nemzeti kasszikusainkban való gyönyörködés. Azonban a siker egyen fordul meg: a tanítónak mintaolvasónak kell lennie; ha nem az, le kell mondanunk a czél eléréséről vagy csak megközelítéséről is. Azért ajánlja szerző, hogy «az olvasási ügyességnek egész a művészi színvonalig való kifejlesztésére fordítsanak az eddiginél nagyobb gondot a tanítóképző intézetek.»

6. *Az újvidéki m. kir. állami polgári leányiskola második értesitvénye az 1879—80., 1880—81. és 1881—2. tanévről. Összeállitotta Száhr Erzsébet. helyettes igazgató.* — Az 1879—80. tanév az újonnan szerzett, a réginél sokkal czélszerűbb épület elfoglalásával és a IV. osztály megnyitásával kezdődött s minden különös esemény közbejötte nélkül folyt le. Az 1880—81. évben Frankl István, gymn. igazgató, a ki addig az igazgatói teendők végzésével meg volt bízva, leköszönvén, Bárány Francziska neveztetett ki igazgatóvá. Az intézet udvarát konyhakertté alakították át. Hogy a szegényebb sorsú növendékek is el legyenek látva a háziipar és kézimunkához szükséges anyaggal, a tantestület szavalati és zeneelőadást rendezett, mely az említett czélra 178 frtot jövedelmezett. Az intézet a budapesti orsz. nőiparkiállításon ezüst érmet nyert. Ez évben a természettani és vegytani szertár is nagyobb mértékben gyarapíttatott. Az 1881—2. tanévben az igazgató Bárány Francziska megbetegedvén, az igazg. teendők végzésével Száhr Erzsébet tanítónő bizatott meg. Az üdülését kereső beteg elutazott, de mielőtt czélját elérhette volna: útközben, hirtelen lepte meg őt a halál. Nőnevelésünk egyik legderekabb, legbuzgóbb s legtehetségesebb munkását vesztette el benne! — Az értesítő számos oly apróbb részletet beszél el az iskola történetéből, melyek mind arról tanuskodnak, hogy az újvidéki közönség dícséretes buzgalommal karolja fel a határszél eme intézetét, mely oly lényeges szolgálatot teljesít a magyarság ügyének előmozdításában. — A tantestület állott, a hitoktatókon kívül, hét tagból; közöttük hat nő: az elhunyt Bárány Francziska, Kailbach Anna, Nagel Róza, Száhr Erzsébet, Ujváry Kamilla, Czeiner Irén. — Az 1881—2. isk. év végén a tanulók *összes létszáma volt: 63* (1880—81-ben: 69). *Vallásra nézve:* róm. kath. 10, gör. kel. 3, ágostai 6, helvét 2, Mózes vallású 29. *Nyelvre nézve:* magyar-német 33, magyar-szerb 1, magyar-német-szerb 12, magyar-német-tót 4. *Előmenetelre nézve:* haladók 50, ismétlő 0, kimaradt 13. A tanszergyüjtemények és könyvtár állapotáról részletes és örvendetes gyarapodást tanusító kimutatást olvasunk. A tandíj egy évre 4 frt. Az újonnan belépők beiratási díj fejében 1 frtot fizetnek. Az ifjusági könyvtár gyarapítására minden tanuló 50 krt fizet.

Az értesítőben Ujváry Kamilla közöl egy rövid kis értekezést e czímen: «*A nevelés feladata és eszközlői: a család és iskola*». Ismert, de azért elégszer nem ismételhető dolgokat mond el az iskola és szülői ház egymáshoz való viszonyáról. A rövidke értekezés meleg hangon és szépen van irva.

7. *Értesitő a b.-csabai nőképző társulat polgári leányiskolájáról. 1881—2.* — Tíz esztendeje annak, hogy B.-Csabán a «Nőképző társulat» megalakult és egy négy osztályú, magyar tannyelvű polg. leányiskola

felállítására az előkészületeket megtette. A mi azóta történt, igazolta a vállalkozás bátorságát s a hozzákötött jogos reményeket. A IV osztályú polg. leányiskola létesült s már eddig félezerre menő leánygyermeket részesített magasabb oktatásban. Az intézetet a nőképző társulat tagjainak évi járulékaiból, jótékony adományokból s a nm. vall. és közokt. miniszterium segélyéből tartják fenn. — A tanítótestület állott a hitoktatókon kívül öt tagból; tanítónő egy: Écsy Irma. A növendékek összes létszáma a négy osztályban: *70* (mult évben 76). *Vallás szerint:* róm. kath. 11, ágostai hitv. 30, Mózes vall. 29. *Lakhely szerint:* helybeli 61, vidéki 9. *Nyelvre nézve:* magyarul beszél 21, magyar-német 14, magyar-tót 18, magyar-német-tót 16, magyar-oláh 1. — Közölve van a taneszközök általános s az idei szerzemények részletes kimutatása. Az összes fizetni való 25 frt, mely összegből 20 frt tandij, 2 frt 50 kr. fára, 2 frt író- és rajzszerekre, 50 kr. a könyvtár gyarapítására fordíttatik.

8. *Fábry János, tanár rimaszombati nyilv. felsőbb leánynevelő tanintézetének (polg. iskola és tanítónőképző) 1881—2. (tizenegyedik) évi értesítője. Közzéteszi az igazgató tulajdonos.* — Ezen benlakással egybekötött nevelőintézet a nm. vall. és közokt. miniszterium s Rimaszombat városa megérdemelt támogatásával áll fen s nagy gonddal vezettetik. Tanszemélyzete nyolcz tagból áll, köztük négy nő: Fábry Aranka, Fábry Ida, Jelinek Róza és Szlávi Ilona. A növendékek *összes létszáma: 33* (a polg. isk. négy osztályban 30, a tanítónőképző két osztályában 3). *Vallásra nézve:* ágostai h. 12, helvét h. 10, róm. kath. 6, izraelita 5. *Illetőségre nézve:* helybeli 14, vidéki 19. Tandíjmentes volt 6. — Volt az intézetben: 1. *leányegyesület* azon czélból, hogy az ifju leányok az önképzésben irányt s az egyesületi téren tájékozást nyerjenek, hogy érdeklődni tanuljanak a társadalmi ügyek iránt s egykor körükhöz képest sikerrel működhessenek. Az egyesület, mint ilyen, több jótékony egyesületnek tagja volt, egyebek közt a vöröskereszt-egyletnek is. 2. *Bazár-egyesület* a czélra, hogy a növendékeket önkénytes munkásságra és öntudatos takarékosságra vezesse; tagjai megtakarított pénzükön vásárolt anyagból üres idejükben kézimunkát készítenek s azt értékesítik. A bazárban részt vett 28 növendék 156 db. munkával 89 frt értékben. Elkelt 95 db. 54 frt értékben, mely összegből tízen 26 frtot tettek be az isk. takarékpénztárba. 3. *Isk. takarékpénztár*, a bazár-egyesülettel kapcsolatban; takarékp. könyvecskéje van 29 növendéknek 108 frt tőkével; ötnek van külön, házilag kezelt könyvecskéje 150 frt betétellel. — Az intézet részt vett a budapesti orsz. iparkiállításon s ezüst érmet nyert; a gömörmegyei ált. tanítóegylet Pelsőczön tartott tanszerkiállításán pedig a föld- és természetrajzi képekért a bíráló bizottság «kitűnő» ítéletével «elismerő oklevéllel» jutalmaztatott. — Tandíj a kötelezett tárgyakért 36 frt; az ifjusági könyvtárra, taneszközökre, és írószerekért egy egy frt. A benlakás díja, beleszámítva a r. tandíjat, a franczia nyelv-, zongora- és rajztanításért járó díjakat is, egy-egy növendékért 380 frt.

9. *A Modor városi áll. segélyzett nyilv. polgári fiu- és leányiskola VII. értesítője az 1881—2. tanév végén. Közzé teszi Baltzár Ágoston, igazgató.* — A modori polg. iskola — úgymond az értesítő — ámbár már 12 éve áll fen, nem tudott rendes megállapításra jutni, részint mivel a tanítók folytonosan változtak, részint pedig mivel a város és a magas kormány közti viszony nem volt tisztázva. A lefolyt tanévben azonban a régi

bajoknak eleje vétetett s most már a legszebb reménynyel néz az intézet a jövő elé. — A négy osztályú polg. fiuiskola mellett, csak két egyesített (I. és II. oszt. leányosztály áll fen. A tantestület a hitoktatókkal együtt 11 tagból állott a kettős intézetben; köztük egy tanítónő: *Bresztyánszky Eugenia*. A polgári fiuiskola 42 növendéke mellett a két leányosztálynak csak 9 növendéke volt. — Tandíj egész évre helybelitől 6 frt, idegentől 10 frt; beiratási díj 1 frt.

10. *Kassa sz. kir. város közs. polgári fiu- és leányiskolájának értesítője az 1881—2. tanévről. Közli Mártonfy Márton, igazgató.* — A virágzó kettős polgári iskola kilenczedik évfolyamát fejezte be s az értesítő büszkén hivatkozik rá, hogy a hozzá kötött várakozásoknak megfelelt s ma már kellő biztosítékot nyújt az iránt, hogy az eléje gördülő akadályokat legyőzve, mindinkább betölti hivatását. *Beiratott 171 fiu- és 150 leánynövendék.* A fiuiskola a mult évi létszámhoz viszonyítva 8 növendékkel szaporodott; *ellenben a leánynövendékek száma 50-el apadt.* Ezen megdöbbentő fogyatkozásnak sajátságos magyarázatát adja az értesítő. «A létszám apadása — úgymond — különösen a felsőbb osztályokban történt, minek oka az, hogy *a nőtanítóképezde első évfolyama a jelen tanévben nyittatott meg s mivel ez intézet úgy van berendezve, hogy a három évi cziklussal bíró képezde csak minden harmadik évben nyújt alkalmat a belépésre, a szülők aggódva igyekeznek az alkalmat megragadni s leányaikat már az alsóbb osztályokból felvétetik, nem várva azt, hogy a polg. leányiskola négy osztályát sikerrel elvégezzék.* A törvény ugyan világosan kimondja, a négy osztály elvégzésének szükségét a beléphetésre; ámde a felvételi vizsgálat kedvezménye által tág kaput nyit a hivatottak és sokszor hivatlanoknak is a tanítói oklevél korábbi megszerzésére.» A kettős intézet tantestülete a hitoktatókon kívül 13 tagból áll; köztük négy tanítónő: *Gyurász Gyuláné, Tóbiás Endréné, Kolacskovszky Elza, Meixner Regina.* — A hatosztályú polg. fiuiskola 171 növendéke mellett — a mint már fentebb is megemlítettük — a négy osztályú leányiskolának 152 növendéke volt. Az első osztályban 56, a negyedikben csak 6! Vallás szerint: róm. kath. 65, gör. kath. 5, reform. 12, Mózes v. 70. — A statisztikai kimutatások igen fogyatékosak s az intézet tanszereiről említés sem történik. Tandíj egész évre 5 frt; ifj. könyvtárra 50 kr., nyomtatási költségek 30 kr. Az értesítőben «*A petroleum és a lámpa*» cz. terjedelmes értekezés is van Götz Károlytól.

11. *A túrócz-sz.-mártoni m. kir. áll. polgári fiu-, polgári és elemi leányiskola második értesítője az 1881—82. tanévről. Közli Boldis Ignácz, igazgató.* A legcsinosabban kiállítottés leggondosabban szerkesztett értesítők egyike. Az eddigi felső leányiskola az 1881—2. tanévben polgári iskolává alakíttatott át, melynek egyelőre két osztálya nyilt meg. Vele kapcsolatban négyosztályú elemi leányiskola, melynek jótékony hatását különösen a magyarosodás érdekében melegen emeli ki az értesítő. «Míg a polg. leányiskolába lépő növendékek — a mellett, hogy minden tárgyra elő vannak készítve — majdnem folyékonyan beszélnek magyarul: addig a polg. fiuiskolába lépő növendékektől — más iskolából kerülvén hozzánk — nem követelhetünk egyebet, mint hogy meglehetősen olvassanak magyarul. Leghőbb óhajtásunk, hogy a polg. fiuiskola mellé is vagy előkészítő osztály, vagy négyosztályú elemi iskola állíttassék.» Az iskolák bérházakban — nem is együtt! — vannak elhelyezve. Az iskolai szerek

és könyvtár gyarapodásáról örvendetes adatokat olvasunk. — A kettős intézet tanszemélyzete a hitoktatókon kívül 8 tagból; a leányiskolában négy tanítónő: *Balgha Aranka, Karsay Jolán, Gruber Vilma, Veszelko Irma.* Növendékek létszáma *a) a polgári leányiskola egyesített* I—II. osztályában 18 + 18 = *36; b) az elemi leányiskola* négy osztályában: 14 + 19 + 17 + 15 = *65. Összes létszám tehát 101.* Vallásra nézve: róm. kath. 32, ágostai hitv. 27, héber 42. Anyanyelv szerint: magyar 10, német 42, tót 49. Illetőségre nézve: helybeli 70, vidéki 21. — Tandíj: a polg. leányiskolában 5 frt; beiratási díj 50 kr.; az elemi leányiskolában 2 frt, beirat. díj 25 kr.

12. *A kismartoni m. kir. áll. polg. fiu- és leányiskola első értesítője az 1881—2. tanévről. Szerkesztette Krammer József, igazgató.* — A dícséretes gonddal szerkesztett értesítőből látjuk, hogy az új intézet örvendetes eredménynyel fejezte be pályafutásának első évét. A növendékek váratlanúl nagy számmal jelentkeztek; a fiuosztályba 63-an, a leányosztályba 39 növendék vétetett fel. Az intézetnek ugyan saját díszes épülete van, de mivel az még teljesen el nem készült, ideiglenesen bérelt helyiségben töltötte az évet. A tanítási nyelv kezdetben a német volt; oly módon azonban, hogy a magyar nyelvnek fokozatosan nagyobb-nagyobb tért engedtek. A II. harmad elején már jobbadán magyar nyelven folyt a tanítás s a német már csak kiegészítő nyelv gyanánt szerepelt. Így eljutottak oda, hogy az évi vizsgálatokat már tisztán magyar nyelven tarthatták. — A tavasz beköszöntésével — a földrajz, természetrajz és torna tanítóinak vezetése alatt — rendes heti kirándulásokat tettek a növendékek. A tantestület magyar nyelvi tanfolyamot is rendezett a felnőttek számára, melyben mintegy százan vettek részt a legnagyobb kedvvel és legszebb eredménynyel. — A kettős intézet *tantestülete* a hitoktatókkal együtt 8 tagból állott. Két tanítónő: Király Emma és Ragályi Róza. A polg. leányiskola I. osztályának volt 39 növendéke. Vallás szerint: róm. kath. 25, Mózes v. 14. Nyelvre nézve: magyar 1, német 38; illetékesség szerint: helybeli 20, vidéki 19. — Követésre méltó például szolgálhatna az értesítő amaz eljárása, hogy a tantervet részletezve s a tanár által használt tanmenetet feltüntetve, közli. Tandíj, egész évre 5 frt; felvételi díj 1 frt 50 kr.

13. *«A Bereyszász és vidéki nőegylet» által fentartott és áll. segélyzett polg. leányiskolának és nőipartanodának értesítője az 1881—2. tanévről. Szerkesztette Engelthaler Róza, igazgatónő.* — A polgári iskola 1873, — a nőipartanoda 1877 óta áll fen. A költségeket fele részben az egylet jótékony alapítványokból és adományokból, fele részben az állam évi segélyéből fedezi. Évi szükséglet 4694 frt. — A növendékek létszáma folyton gyarapszik ugyan; de joggal panaszkodik az igazg. jelentés a miatt, hogy az előkészítő osztálynak egymagában több növendéke van, mint a polg. iskola négy osztályának, hogy a közönség lányaink magasabb képeztetése iránt nem buzgólkodik. A IV-ik osztályba alig jut évenkint 5—6; legtöbben beérik a II-ik vagy III-ik osztály bevégzésével is. A *tantestület,* a hitoktatókon kívül, 5 tagból áll: Engelthaler Róza, ig., Kassics Etelka, Matolay Jolán, Topiczer Izabella, Bodenlosz Terézia *A növendékek összes létszáma:* 90. (Az előkészítő — elemi III. és IV. — osztályban 47, a polgári iskolában 43.) A polg. iskola első osztályában 22, a másodikban 14, a harmadikban már csak 3, a negyedikben 4! — Statisztikai összeállítás

nincs közölve. A *nőipariskolának* volt 14 növendéke. — Tandíjak: az előkészítő osztályban 15 frt, a polgári osztályokban 20 frt; a nőiparis-kolában egy tanfolyamra havonkint 1 frt. Beiratási díj minden osztályban 1 frt.

14. *Az ujlói ágost. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola értesítője az 1881—2. tanévről. Közli Bömisch Ede, e. i. igazgató.* — A tanév történetéből kiemeljük, hogy az iskola résztvett az orsz. nőiparkiállításon, s ezüst éremmel tüntettetett ki; továbbá a leánynövendékek száz kézmelegítőt készítettek s küldtek a Vereskereszt-egylet elnökségéhez Boszniában harczoló katonáink számára. Az elemi és polg. iskola egységesen van szervezve, amaz öt, emez négy osztályból állván. (Az elemi első négy osztály fiuk és leányok számára). A *tantestület* áll 8 tagból; köztük két tanítónő: Alexy Emilia és Kellner Mari. A kilencz (el. és polg.) leányosztály *növendékeinek összes létszáma*: *107.* — Vallásra nézve: róm. kath. 24, ágost, hitv. 110, helv. hitv. 11, nazarenus 1, izraelita 24. Nyelvre nézve: magyar 24, német 142, tót 4. Illetőségre nézve: helybeli 133, vidéki 37. Tandíjmentes 14. — Részletes, bő kimutatás az intézet tanszergyüjteményeiről. — Tandíj az I—VI. osztályban 5 frt a helybeliekre, 10 frt a vidékiekre nézve. A VII—IX. osztályban fizet a helybeli 11 frtot, a vidéki 17 frtot; a más iskolákból érkezők azon felül 1 frtot. — Rövidke értekezés is van az értesítőben: «*Jótékonyság és szeretetház*» czimű Schuman Sándortól. «A jótékonyság ne hasson máról holnapra — úgymond a szerző — ne legyen pusztán pillanatnyi, mert ez csak halasztója, de nem valódi orvoslója a bajnak. Gondoskodjunk idejekorán óvószerekről, hogy később gyógyszerekre ne szoruljunk. Emeljünk elhagyatott árváink számára szerte a hazában «Szeretetházakat», melyekben a gyermekeket nemcsak pillanatnyi nyomortól mentjük meg, hanem egyszersmind a társadalomnak hasznos tagjaivá nevelhetjük.» Ezután a tanítókhoz és papokhoz fordul buzdító szavaival, mint a kik a nép tömegével közvetlenül érintkeznek s utal Molnár Aladár példájára, a ki megteremtette a balatonfüredi szeretetházat.

A «SZÓZAT» MÓDSZERES TÁRGYALÁSA.

(A népiskola VI. osztályában vagy a polgári iskola II. osztályában.)

Előjegyzet. Kölcsey hymnusát kivéve egy költemény sem oly ismeretes, mint Vörösmarty «Szózat»-a; s ámbár nincs oly olvasókönyv, a mely ezen költeményt ne közölné, mégis azt kell mondanom, hogy, tudtommal legalább, eddig még egy pedagógiai lap sem foglalkozott e költemény módszeres tárgyalásával. Lehet, hogy a pedagógiai írók azon szempontból indúlnak ki, hogy ezen költeményt minden tanító jól tudja tárgyalni. Én már az ellenkezőt is tapasztaltam. Sőt vannak oly iskolák is, hol épen nem is magyarázzák e költeményt, vagy a hol még csak nem is éneklik, úgy hogy a gyermekek az iskolából kilépnek a nélkül, hogy annak létezéséről tudomással bírnának, pedig ezen költemény megérdemelné, hogy a ki Magyarországban él, a kit «e föld ápol és eltakar» és a «kinek itt élni és halni kell», ezen költeményt értelemmel szavalni és érzelemmel énekelni tudná, és ennek magasztos eszméi szerint élni és cselekedni volna hajlandó, mert a ki a hatvanas évekre visszaemlékszik, tökéletesen meg lesz győződve, azon nagyszerű és mély hatásról, melyet e költemény éneklése már akkor gyakorolt a nép minden rétegére.

Mindenek előtt előre kell bocsátanom, hogy ily eszmékben gazdag és magasztos éezelmeket tartalmazó költeményt lehetetlen a növendékeknek egyszerre tökéletesen megmagyaráznunk. Már csak azért sem, mivel ezen költemény helyes felfogása oly tapasztalatokat és oly nézeteket igényel, melyeket csak az érettebb kortól lehet követelni. Másrészt nem szabad elfelejtenünk, hogy egy fogalmat sem lehet egyszerre tökéletesen megmagyarázni, mert minden em-

ber és lelki tehetségei a kifejlődés törvényeinek vannak alávetve, és minden igazság felfogása csak lassanként és fokonként történik.

Az óda-költés története is azt mutatja. Kezdetben az emberek érzelmeiket csak a dal által fejezték ki. Csak később, midőn az emberiség szemköre szélesbedett s a bensejében már rég érzetteket magasztosabb alakban kezdte felfogni; a mint képes lett megérteni a természetet a maga nagyszerűségében, bámulni az észt diadalaiban, — szóval a mint az érzések és a gondolkodó ész együtt működése folytán a dolgoknak bizonyos magasabb ideája keletkezett, mely az egyes egyedek, fogalmak és eszmék közt levő fokozati egybefüggés kutatására is felköltötte az ingert: a dalnak is egy magasztosabb neme állott elő, az óda. (Lásd «A magyar óda-költés története» Csernátoni Gyula). És az óda tartalma is változik a nemzet történetével. Azért ezen költeményt, legalább ennek egy részét már a népiskola 3. és 4. osztályában lehetne olvastatni és énekeltetni, az 5. és 6. osztályban pedig, hol a gyermekek már a történelmet is tanulják, szükséges volna, hogy a költeményt tartalmára nézve logikailag is megmagyaráznók, és esthetikai szempontból a tanulókat a költészet hatására, kellékére és külalakjára is figyelmeztetnők.

I. Tanítási czél.

1. Az értelmes és szép olvasás ú. m. a szép szavalás és éneklés begyakorlása.

2. A hazaszeretet erősbítése, a szépérzék nemesbítése, és az irodalom, különösen a költészeti és történelmi irodalom iránti hajlam gerjesztése.

3. A magyar történelem ismétlése.

4. Néhány költészettani fogalom megmagyarázása.

5. A szabad előadás gyakorlása.

II. Tanítási terv.

1. Visszaidézés. 2. Közlés. 3. Szavalás. 4. Éneklés. 5. Összehasonlítás és csoportosítás. 6. Vörösmarty életrajza. 7. Összefoglalás. 8. Feladvány.

III. Tárgyalás.

Az idő és a tér megtakarítása végett czélszerűnek tartom a tanítási terv egyes részleteihez csak néhány methodikai adatot közölni, azon véleményben, hogy minden gyakorló tanító ezen olvasmány tárgyalásánál kellő helyen a fejlesztő, kérdő módszert fogja használni.

1. *Visszaidézés.* Előkészítésül a tanító különböző eljárást alkalmazhatna. Így pl. Ismételtetheti az olvasókönyvben előforduló «Atilla udvara», «Imre király», «Hunyady János», «A mohácsi vésznap», «Eger ostroma», «Zrinyi halála» című olvasmányt, vagy hivatkozhatnék a «Vörösmarty Mihály gyermekkorából» cz. olvasmányra vagy akár tárgyalhatja ezen költeményt a költő születése napján (1800. deczember 1-én) vagy halála napján (1855. november 19.).

Én visszaidézésül épen a költeményt használom; ez maga szolgálhat kiindulási pontúl, mért is felteszem, hogy a tanulók e költeményt már a 4. és 5. osztályban énekelték, és a könnyebb felfogás és megértés érdekében jónak tartom a költemény történetét előre bocsátani. (Lásd «Vörösmarty életrajza» írta Gyulai Pál, 178 lap).

Gyermekek! Már gyakran hallottátok a «Szózat»-ot énekelni; nem egyszer már ti magatok is énekeltétek. Ma e költeményt el fogjuk olvasni, hogy annál jobban megérthessétek és szebben szavalhassátok. De mielőtt e költeményt elolvassátok, megmondom nektek mikor és miért írta ezt a híres költő; így azután e költeményt jobban meg fogjátok érteni.

(Minő nyelven tanítlak én titeket? Mily nyelven szónokol a pap az imaházban? Hol szokott a mi királynőnk minden évben lakni? Minő nyelven szólítja ő meg a magyar embert? stb.).

Nem mindig volt ám ez így; 50—60 évvel ezelőtt egészen máskép volt. A királyi vár Budán üresen állott. A király nagyon ritkán, a királyné úgy szólván soha sem jött Magyarországba. Sem a király, sem a királyné nem tudott magyarúl beszélni. A főurak sem laktak Magyarországban, hanem vagy Bécsben vagy Páris-

ban; ezen urak előtt a magyar nyelv úgyszólván idegen nyelv volt. Az iskolában német vagy latin nyelven tanítottak, az imaházban is nagyon ritkán volt halható a magyar szó, a magyar irodalom, úgy szólván kihaló félben volt. A magyar alkotmányt semmibe vették; a magyar szokásokat megvetették; a nemzetnek nagy része egészen közömbös volt a magyar haza sorsa iránt, kezdték felejteni hazájuk történetét és a szebb múlt dicső nagy tetteit.

Ezt fájlalták a jó hazafiak, de nem volt szabad nyiltan beszélniök, annál kevésbbé szabadon írniok. Ezen szerencsétlen, vigasztalhatatlan időben lépett fel először Széchenyi István, a nagy magyar, felbátorító irataival és azután koszorús költőnk eme költeményével, mely által új életre, tettre ébresztette a csüggedt hazafiakat és lelkesedésre ragadta az egész nemzetet; úgy hogy e költeményt országszerte olvasták, tanították és énekelték. E költemény zenéjének szerzésére díjat tűztek ki, melyet Egressy Benő nyert el. Ezen idő óta a «Szózat» a nemzetnek közkincsévé vált.

2. *Közlés.* Ide következő mozzanatok sorolandók:

a) Minden versszak olvastatása.

b) Kikérdezés és minden homályos fogalom megmagyarázása; tehát minden versszak logikai és erkölcstani elemzése.

c) A gondolat-menet és az alapeszme kitaláltatása.

d) Az egész olvasmány esthetikai, nyelvtani, költészettani fejtegetése.

a) A tanító előolvashat egy vagy két versszakot: kellő hangsúlylyal, hogy már ez által is felköltse a gyermekek keblében a megfelelő érzelmeket; azután felszólítja a tanulókat az értelmes és szép utánolvasásra.

b) Kikérdezés, néhány fogalom és szó megmagyarázása.

I. *Versszak.* Kit szólít fel a költő? Ki legyen rendületlenül híve? Minek legyen a magyar rendületlenül híve?

A török Zrinyit ajándékokkal és fényes jutalmak ígéretével akarta rábirni, hogy adja fel Szigetvárt; de Zrinyi nem hajolt az ígéretekre. Büntetésekkel és halállal fenyegette azután; de Zrinyi nem tért el az erény útjáról: habozás és félelem nélkül, bátorsággal és határozottsággal maradt azon szándékánál, hogy inkább

kész meghalni, mint a török fölszólításának engedni. Szilárd maradt mint a szikla, melyet a legerősebb mennydörgés sem rázhat meg. Szilárdan állta meg helyét, mint az erős tölgyfa, melyet a vihar nem ingathat meg. Mint minden erős jellem, bátorsággal és félelem nélkül akarta kötelességét teljesíteni. Zrinyi *rendületlenül* volt híve hazájának.

Mondj a «rendületlen» szó helyett egy más, hasonló értelmű szót! Elhatározott, szilárd, elszánt, kitartó stb. — Mi által mutathatjuk hűségünket a haza iránt? — Mi az első két verssor tartalma?

Mikor fektetik az embert bölcsőbe? — Milyen országban születtél te? — Milyen országban született minden magyar ember? — Hova teszik az embert mikor meghalt? — Ha Magyarországban hal meg valaki, milyen nemzet földjébe teszik? — Hol áll tehát minden magyar ember bölcsője? hol az ő sírja?

Ha én rajzolok nektek egy bölcsőt és abban fekve egy embert, mit gondolsz, öreg ember-e az, ki a bölcsőben fekszik? — Nem, egy gyermek, aki csak nem rég született. Látjátok, ez a kép «bölcső» azt mutatja, hogy az ember, ki benne van, még gyermek; még fiatal gyermek.

Hát ha rajzolok egy sírt, melyben egy ember fekszik, ebből tudjátok, hogy az ember meg van halva.

A költő is használ ilyen *képeket*. Azt akarja mondani, hogy: itt születtél, itt töltötted fiatalságodat és ha majd meghalsz, itt temetnek el; e helyett aztán azt mondja: «*Bölcsöd* az s majdan *sírod* is.»

Ezt úgy hívják hogy: *képlet*. A költő képletekben szokott beszélni.

Mondd el a három verssor tartalmát saját szavaiddal.

De a költő nemcsak hűségre szólítja a magyart, hanem azt is megmondja, hogy miért legyen hű? Olvasd még egyszer a 3. és 4. verssort!

Miből él az ember? Nevezz meg néhány növényt, mely Magyarországban nő! Nevezz meg nehány állatot, nehány ásványt, mely az élet fentartásához szükséges.

Miből készítik a ruhádat? Mondj néhány gyógyító-füvet meg ásványt!

A költő Magyarországot egy anyához hasonlítja, ki gyermekeit ápolja. Ez is egy képlet. Mondjál «mely ápol és eltakar» helyett más szavakat. Mi tehát a 3. és 4. verssor tartalma?

Ki tudná most az egész *versszak* tartalmát elmondani? — Írjuk fel!

II. *Versszak.* Hol él a franczia, az angol, a német? Hol él tehát a magyar? Hol kell tehát a magyar embernek munkálkodnia?

Mit mond a költő a második versszak első és második soraiban?

Ki vagy mi áldjon vagy verjen? — A sors keze.

Ki ad nekünk egészséget, ki ad esőt a veteményeknek? Ez az Isten áldása. Kinek akaratánál fogva veszítik el a szülők drága gyermekeiket? Isten akaratánál fogva. Vízáradás, járvány, betegség szintén Istentől jön, ez az Isten verése. «Sors keze» helyett mondhatjuk: Isten.

Milyen időket élünk, ha az Isten megáld bennünket? Jó időket — és ha Isten megver bennünket, akkor rosz időket.

Csak akkor kell a magyarnak itt élni, ha az Isten megáldja? — Mindenkor, jó és rosz időben. Mi tehát a 3. és 4. verssor tartalma? Miért legyen tehát minden magyar hazájának híve?

Írjátok a 2. versszak tartalmát füzetetekbe!

III. *Versszak.* Kik küzdenek a honért? — Nevezz nehány királyt, nehány hőst, kik feláldozták magukat a honért! Kiknek vére folyt a honfoglaláskor?

Mint ezen hős magyarok utódainak, nekünk szintén a hazáért kell élni és halni. Nevezz meg nehány híres hazafit névszerint! — Árpád, István, Zrinyi, Hunyadi, Széchenyi neve minden magyar előtt szent.

Micsoda ország az, melyhez minden szent nevet egy ezredév csatolt? Ki vagy mi csatolta ezen neveket a magyar földhöz? Kinek köszönhető Magyarország fönállása? Ki foglalta el Magyarországot a magyar nemzet számára? Mikor történt e föld elfoglalása?

Mikor fogjuk ünnepelni Magyarország ezeréves fönállásának évfordulóját? Ha Magyarországról szólunk, kiknek neveit kell hálával említeni?

Mondd el a 3-ik versszak tartalmát saját szavaiddal! Miért kell minden magyarnak hazájához ragaszkodni?

IV. *Versszak.* Árpád utódainak története röviden ismételtetik. Milyen volt Magyarország állapota II. Endre alatt? Micsoda veszélyben forgott Magyarország IV. Béla alatt? Mikor volt a kenyérmezei ütközet? — Melyek voltak Hunyady János, Báthory István, Kinizsi Pál érdemei? Mit tudsz Kapisztrán János, Dugovics Titusról . . .? stb. stb.

Láttál-e már ökröt szekérbe fogva? — Azt a fából készült rekeszt, melybe az ökörnek nyakát teszik, és melynek segítségével a szekeret húzza, járomnak, igának nevezik. Ha az ökör igában van, akkor ha mozog, kénytelen a kocsit magával húzni.

Mikor a törökök parancsoltak itt Magyarországon, csak azt volt szabad tenni, a mit a törökök megengedtek. Olyanok voltak az emberek, mintha igába fogták volna őket. A magyarok végre megsokalták ezt és felszabadítottak Magyarországot a rabság alul. Az iga a rabságnak, szolgaságnak a jele s így nevezheti a költő «rabigának.»

Ez is képlet. Mi tehát a 4-ik versszak tartalma? Most tehát egy új okkal többet tudunk, miért legyünk hívek a hazához.

V. *Versszak.* Kik hordozták a véres zászlókat? Kinek véres zászlóit hordozák itten? — hol halt meg Hunyady János? — Mit tudsz elbeszélni Dózsa Györgyről, Zápolya Jánosról, Dobó Istvánról, Zrinyi Miklósról, Rákóczyról? Mit akartak ezek? Miért küzdöttek? — Azt akarták, hogy Magyarország önálló, független, szabad állam legyen. Sokan elestek a harczban. — Mit akart tehát a költő az 5-ik versszakban kimondani? Ha őseink legjobbjai küzdöttek a szabadságért, mi is kötelesek vagyunk a hazáért élni és küzdeni, s ha kell, meg is halni.

VI. *Versszak.* Megfogyva bár! Ki él e hazán? mily körülmények közt? Hogyan él a magyar nemzet e hazán? — Hol esett el II. Lajos? Milyen szomorú következményei voltak ezen csatának?

— Az nagy balszerencse volt. — A tatárok és törökök gyilkolták a magyarokat. Sokan elestek a háborúkban. A magyarok száma csökkent, fogyott, gyengébbek vagyunk, mint voltunk azelőtt, de azért mégis megvan a magyar nemzet. Mily nagy most Magyarország lakóinak száma? Micsoda gondolatot találunk a VI-ik versszakban?

VII. *Versszak.* Ki az, aki kiált? A népek hazája. Hogyan hívják a népek hazáját? — Magyarországnak. — Kihez kiált Magyarország? — A nagy világhoz, vagyis Európa művelt népeihez, Mit kér? Mi végből kiált? — Mit kér az ezredévi szenvedés? Ez is egy képlet: A magyar nemzet mint szabad, önálló nemzet akar élni.

VIII. *Versszak.* Mi lehetetlen? Ki onta vért? «Annyi ember» helyett a költő azt mondja: «annyi szív», mint ha a szív egy személy volna. Ez is egy képlet, melyet úgy hínak: «személyesítés». Az előbbi versszakban is előfordúl egy személyesítés: «A szenvedés kér életet, vagy halált.»

IX. *Versszak.* Átoksúly. Az ember a szerencsétlenséget igen nehezen viseli és minthogy az átok szerencsétlenséget hoz, azért súlyos az átok.

X. *Versszak.* Mi után epedez a magyar? Egy jobb kor után. A magyarok istenéhez imádkoznak, hogy sikerüljön alkotmányuk helyreállítása és országuk fényének emelése.

XI. *Versszak.* A nagyszerű halál — egy hős nemzet szomorú bukása. Ha egy ember fiatal korában elhal, láttára mindenkit szomorú érzelem hat meg; annál inkább, ha egy hős nemzet elvész.

A hazafias költő idején Lengyelország megszünt önálló állam lenni és ezen nemzet halálos tusája nagy fájdalmat és élénk részvétet gerjesztett minden érző ember kebelében.

XII. *Versszak.* Kik veszik körül a sírt? Milyen sírt vesznek körül a népek? Miért veszik körül? — Mi ül a szemükben? Lássátok, ez is személyesítés. Ez a képlet azt jelenti, hogy az emberek sírnak.

Mondd el ezen utolsó két versszak tartalmát saját szavaiddal!

A tanulók a kikérdezés és az egyes fogalmak megértetése következtében, már jobban fogják a költeményt érteni; a tanító tehát felszólítja a gyermekeket, hogy most már olvassanak el mindig kétkét versszakot, kellő hangsúlylyal.

c) A gondolatmenet kitaláltatása.

Mi által lehet a hűséget a haza iránt mutatni? — Nevezz nehány férfiut, kik hívek voltak hazájukhoz! — Minden magyar Magyarországban születik és itt neveltetik, itt működik, itt tartja fön magát és családját és itt végzi be életét.

Ha a körülmények kényszerítik, hogy hazáját elhagyja és más országban kell élnie, mindig vágyódik szülőfölde után. Voltak magyar férfiak, kik külföldön igen kedvező viszonyok között éltek, de nem volt nyugalmak szüleiket, rokonaikat, honfitársaikat akarták látni, ezekkel nemzeti nyelven társalogni, velük örülni és szenvedni, s mikor meghaltak, elhúnyt rokonaik közé óhajtottak nyugalomra tétetni. Mi tehát az első és második versszaknak tartalma? *Felszólítás a hazafiságra és annak indokolára.*

Mint már említettem, a mi őseinknek, a régi idők magyarjainak sok száz éven át kellett küzdeniök különféle ellenségeikkel. Árpád, Sz. István, IV. Béla, II. Endre, Hunyady, Zrínyi, Dobó István, Dugovics, Rákóczy és sok más hős ontotta vérét a hazáért.

Mi tehát a 3. és 4. versszak tartalma? *Visszaemlékezés azon férfiakés hazafiakra, kik a hazáért, a magyar földért küzdöttek: visszaemlékezés azon harczokra, melyeknek köszönhető, hogy Magyarország még most is a magyaroké.*

De a mi őseink nem csak a földért, hanem a szabadságért is harczoltak; a jog és az alkotmány fentartásáért áldozták fel életüket, és ámbár nagyon sok csatát vesztettek, melyekben igen sok magyar hullott el, és ámbár ezen szerencsétlen háborúk következtében sok város pusztult el, a lakosság száma csökkent, a vagyon és jólét megsemmisült: a magyar nemzet még most is fenáll.

Mi tehát az 5. és 6. versszak tartalma? Hivatkozás a nemzet dicsőségére, szabadságszeretetére és győzelmeire.

Mert mindazon népek, melyek itt Magyarországban békében és egyetértésben élnek, kívánják, hogy Magyarország tovább is fenálljon. Magyarország minden népének az az óhaja, hogy a magyar alkotmány, a magyar jog fentartassék, mert az igazságosság, az erkölcsi rend is azt követeli, hogy annyi száz évi szenvedés, nélkülözés, fáradozás és küzdelem jutalmazva legyen, és igazságtalanság volna, ha annak daczára, hogy annyi millió magyar harczolt a magyar nyelvért, jogért, becsületért, alkotmányért és törvényekért — mégis tönkre menne.

Mi tehát a 7. és 8. versszaknak tartalma? *Az ezer évi szenvedés és küzdelem. A magyar nemzetnek joga van követelni, hogy tovább is éljen.* A nemzet önbizalmát, a nagyság, a remény érzetét ébreszti a költő, hogy nem kell csüggedni többé, bátran nézhetünk a jövőbe.

A költő visszapillant hazánk történetére, előszámlálja a kereszténységnek és szabadságnak tett szolgálatokat és újból reményt merít. Magyarország nem mehet tönkre; mert őseink nemcsak létüket és vagyonukat áldozták fel a hazért, a szabadságért és a magyar jogaiért, hanem hazai államférfiaink bölcsesége, jeles vezéreink bátorsága által, szilárd erejük, erkölcsi jellemük, szent akaratuk által, szó és tett segítségével, eszük és áldozatkészségük által megmutatták, hogy a magyar nemzet hivatva van Európában önálló államot alkotni. Ezzel vigasztalja a költő az elcsüggedt hazafiakat, a kétségbeesett nemzetet és jósolja nekik, hogy egy jobb idő fog bekövetkezni, midőn az alkotmány ismét helyre lesz állítva, midőn az imaházakban és az országházban ismét a nemzeti nyelv hangzik az ajkakról, és a nemzet újra nagy és tekintélyes leend. És a költőnek reménye teljesült, a jóslat igaz lett. A költő visszatekint a múltba, és ebből következtet a jövőre.

Mit tartalmaz tehát a 9. és 10. versszak?

A nemzet észbeli áldozatainak előszámlálását, különböző küzdelmeit, és a jobb jövőre való remény táplálását. De a költő nemzete gondjait aggodalmait is megemlíti, azokat sem hallgathatja el. (Szeme előtt lebegett a lengyel nemzet romlása.) Azért a nemzetet a 13. és 14. versszakban kitartásra és türelemre inti, a tettre lel-

kesíti. De ha a kérlelhetlen sors, a szerencsétlenségek, áldozatok daczára is, jogainak elvesztésére és enyészetre kárhoztatná a nemzetet: akkor még, hogy ez megtörténjék, igen sok csatát kellene vívni, igen sok vérnek kellene folyni és a világ többi nemzeteinek csodálniok kellene a magyar nemzetet, mint küzd lételéért. Meg nem érdemelt szerencsétlenségében részt venne a világ és a történelem e nemzetet és ennek hősies enyészetét, nagyszerű halálát magasztalva csodálná és minden időre megörökítené.

Mit tartalmaz tehát a 11. és 12. versszak?

A magyar nemzet elszántságát, hogy inkább kész elpusztulni, mint jogait feladni és nemzetiségét megtagadni. Továbbá a többi nemzetek részvétét tartalmazza.

Miután a költő nemzetének ezeréves történetéből kimutatja, hogy nemzetének gyakran kellett jogaiért harczolni, és ezen harczokban mindig a nemzet győzött; miután a költő ezen tényben csalhatatlan bizonyítékát látja annak, hogy Magyarország nem mehet tönkre; azon reményt fejezi ki, hogy Magyarország ismét nagy, hatalmas és tekintélyes lesz.

Még egyszer felbátorítja a nemzetet a kitartásra s végre felszólítja, hogy hazájához hű maradjon és minden körülmény között, összetartson, egyetértsen.

A hazáért szentül kell élni, és ha kell, meghalni; mert ez minden magyar ember kötelessége és mint magyar nem is cselekedhetik máskép.

Mit tartalmaz a 13. és 14. versszak? A mint látjátok, minden egyes versszak egy magasztos gondolatot foglal magában és az egész költemény mégis egy tökéletes egészet képez.

Az egész költemény *felbátorítást, indokolást, kellemes óhajtást* és *felszólítást* tartalmaz.

d) Az alapeszme kitaláltatása.

Most már ismeritek minden egyes versszak tartalmát. De mit akart a jeles költő ezen nagyszerű költemény által elérni? Mi indította Vörösmartyt ezen költemény megírására és közlésére?

Mit lehet ezen költeményből tanúlni? Mi a legfontosabb gondolat, mi ezen költemény alapeszméje? Mit mond az 1. és 2.; a 13. és 14. versszakban? A költő ezen gondolatot ismételve fejezte ki, mert ez volt alapgondolata. — A költő ezen költeményt *szózatnak* nevezte: felszólítja a nemzetet hazaszeretetre, hűségre és kitartásra. De még valamit tanúlhatunk ezen költeményből.

A költő egy jobb kort jósol, a múltból a legszebb reményeket meríti a jövőre nézve, és reményeit a magyar nemzet történetével indokolja.

Minden hazafi kötelessége Magyarország történetét tanúlmányozni. A történet ismerete lelkesít, vezet és vigasztal bennünket.

e) Aesthetikai tárgyalás. — Nyelv- és költészettani fejtegetések.

Most már értitek ezen szép költeményt, ismeritek tartalmát is. Tekintsük most e magasztos költeményt nyelvezetére, szerkezetére, külső alakjára nézve. Hány versszakból áll ezen költemény? 14 versszakból. Hány verssorból áll egy-egy versszak? 4 verssorból. Tekintsük az első sort, hány szótagot foglal az magában, tekintsük a másodikat, a harmadikat a negyediket stb.

A tanító felírja a táblára az ütemes sort:

⏑ –	⏑ –	⏑ –	⏑ –
⏑ –	⏑ –	⏑ –	
⏑ –	⏑ –	⏑ –	⏑ –
⏑ –	⏑ –	⏑ –	

Az első és a harmadik verssorban 4 ütem van, a második és negyedik verssorban 3 ütem van. Minden egyes ütem egy rövid és hosszú szótagból áll.

Hány verssorból áll a 8. a 10., a 13. versszak? Hány ütemet találunk a 8. versszak első és harmadik verssorában. Hány ütem van a 10. versszak első és harmadik verssorában, hány a második és negyedik verssorában?

Az 1 és a 3. verssor páratlan; a 2. és a 4. páros verssor.

Hány szótagból és hány ütemből állnak a 13. versszaknak páros verssorai, hányból ugyan azon versszaknak páratlan verssorai? stb.

A tanító figyelmeztetheti továbbá a tanulókat, hogy e költemény a hosszú és rövid szótagok szabályos változatosságán és egyenlő ütemein kívül a rím által is kitünik, hogy minden versszakban a 2. és 4. verssor rímel, és hogy e szabályosság minden egyes versszakban feltalálható.

Ezen költemény azért tetszik mindenkinek, mert szép magasztos eszmék (hazaszeretet, lelkesülés a magyar hősök iránt, igaz indokolás) vannak benne kifejezve; tehát *tartalmára* nézve szép; továbbá a gondolatok úgy vannak rendezve, hogy az egyik a másikból mintegy folyik, az egyes versszakok egymással öszhangzásban állanak, és úgy következnek egymás után, hogy az olvasó az összefüggést nagyon könnyen felfoghatja; tehát *elrendezésére* nézve is szép. De ezen költemény nemcsak tartalma és elrendezése miatt tetszik, hanem a szép kifejezések, a hangidom, a mérték, a rím, a képletek az alakzatok is kellemes hatást gyakorolnak az olvasóra. pl. Az 1. versszak egy hathatós *felkiálltással* kezdődik. «Bölcsőd» a gyermekkor, az élet kezdete; «sírod» az agg kor, az élet vége, tehát átmásítás. «Óh magyar» az egész nemzet, a többes helyett az egyest szólítja fel, tehát *tárgymásítás*. 3. versszak: «rabigát,» ez átmásítás «Hunyadnak karjai», ez tárgymásítás. A 4. versszak megszólítás, itt alkalmazza a költő a személyesítést is.

A tanító továbbá figyelmeztetheti az ifjúságot a költeményben előforduló jelzőkre, pl. «véres zászlóidat», «buzgó imádság.» stb.

Mi ezen olvasmánynak czime? Szózat. Miért? Ha hathatós szavak által valakit valami jó erkölcsös tettre intünk, akkor szózatot intézünk hozzá. Mire inti a költő az olvasót ezen olvasmányban?

Most már tudjátok, miért nevezte a költő ezen költeményt szózatnak. Miért nevezzük ez olvasmányt költeménynek? A szerző ezen olvasmányban a haza iránti szeretetet, a nemzet iránti lelkesedést, tehát a legmagasztosabb eszméket, a legnemesebb érzel-

meket fejezi ki; de nem prózában, kötetlen beszédben, hanem kötött alakban. Ezen olvasmány tehát költemény. Már olvastunk más költeményeket is, pl. «Salamon ítélete», «Sz. László király», «Galamboskó» című költeményeket. Ezen költeményekben a költő megtörtént eseményeket beszél el; de a «Szózat»-ban a költő nem mesél, hanem felkér, felbátorít, vígasztal, és csak is nemes érzelmeket akar kelteni az olvasó keblében. Ezen költeményt nem csak szavalni, hanem énekelni is fogjuk. Ezen költemény dal, lantos költemény, mert őseink ily költeményeket lant mellett énekeltek. Van különböző lantos költemény. A «Szózat» *óda*, mely tulajdonképen görög szó és annyit jelent mint *ének*. Vörösmarty több ódát írt pl. «Szigetvár», «Az úri hölgy» stb. De nem csak Vörösmarty, hanem még más magyar költő is írt szép ódákat, pl. Virág, Berzsenyi, Kazinczy, Kölcsey, Bajza, stb.

Ki készítette ezen szöveghez a szép zenét? Egressy Benő. Most el fogjuk szavalni ezen szép ódát és azután elénekeljük.

* * *

Hogy ezen költemény a gyermekek emlékezetében maradjon, hogy az újonan nyert képzeteket rendezzük és a régiekkel kellő és természetszerű összefüggésbe hozzuk: ajánljuk, hogy a tanító a gyermekekkel ismételje Vörösmarty azon költeményeit, melyeket már a 3. és 4. olvasókönyv olvasása alkalmával tanúltak. Ajánljuk továbbá, hogy a tanító ezen költeményeket tartalmukra és alakjukra nézve a «Szózat»-tal *összehasonlítsa* és végül hogy a gyermekeknek Vörösmarty *életrajzából* néhány adatot beszéljen el oly módon, hogy ez által a gyermek keblében a kegyelet érzelmét és a magyar irodalom iránti szeretetet gerjeszsze, mert nagyon szépen mondja Bacsányi:

«Figyelmezz költöid szíves énekére,
S nézz derülő napod hajnali fényére.»

Ha a tanító még néhány, a költemény tartalmára és alakjára vonatkozó *ismétlési kérdéseket* intéz a gyermekekhez és ez által a leglényegesebbet *összefoglalja*, akkor remélhető, hogy ily eljárás által a fent elősorolt tanítási czélt el fogja érni. Igaz, hogy a tanulók a népiskola VI. osztályában e költeményt tökéletesen még nem érthetik meg; de remélhető, hogy felnőtt korukban bővített gondolatkör és gazdagabb tapasztalatok mellett a költeményt jobban felfogni lesznek képesek, és hogy hajlandók lesznek ezen költemény feletti fejtegetéseket és eszthetikai értekezéseket olvasni. Azon iskola, mely az ifjúságban a maradandó tudásvágyat, a tovább kiképzési ösztönt, a jó és a szép iránti szeretetet fel bírja ébreszteni, feladatát az oktatásra nézve helyesen oldotta meg.

Léderer Á.

A POLGÁRI LÁNYISKOLA RÉSZLETES TANTERVÉBŐL.

I.

A magyar nyelvtan az I-ső osztályban.

Módszertani jegyzetek.

1. A polgári leányiskola számára fenálló s a minisztérium által már régebben megállapított tanterv szerint az első osztály növendékei hetenként legalább is 3 órán át foglalkoznak a magyar nyelvtannal, nevezetesen:

a) a «Magyar Olvasókönyv»-ből való olvasással,

b) az olvasmányok tárgyalásával s az azokban foglaltaknak szóbelileg és esetleg írásbelileg is történhető visszaadásával,

c) a magyar nyelvnek mondattani alapra fektetett alaktanával és végre

d) helyesírási gyakorlatokkal.

Ehhez képest úgy kell a magyarnyelvtani oktatásra szánt időt fölhasználni, hogy a fent elősorolt teendők mindegyike előforduljon minden egyes héten, illetőleg a szorgalmi időnek három órás cziklusokra osztott minden egyes szakaszában.

2. Miután pedig bizonyos, hogy a helyes nyelvtanítás a kezdő fokon, mint minden nyelvben, a magyarban is induktiv s magukból *a nyelv-tényekből* indul ki s ezeket az egyes olvasmányokból veszi, — szükséges, hogy az összes négyféle nyelvtanítási teendő egyes behatóbban tárgyalandó olvasmányokhoz kapcsoltassék. — Ennek következtében a tanítónak az év elején annyi mintaszerű olvasmányt kell kiszemelnie, a hány 3 órás cziklussal rendelkezik a tanévben. Az ily kiválasztott s a nyelvtani oktatás alapjául szolgáló olvasmányokat a cziklus első órájában elolvastatjuk és tárgyilag

megmagyarázzuk, a másodikban ugyanazon olvasmányt nyelvtani ismeretek szerzésére használjuk fel, a harmadik órában pedig a már kétízben feldolgozott olvasmány beszédbeli, fogalmazásbeli és helyesírásbeli gyakorlatokra használandó fel.

3. Ámbár a 10 hónapig tartó tanévből a hetek számát fölvéve legalább is 42 nyelvtani cziklust lehetne alkotni, mégis minthogy a tanévben többször szünetet is tartunk s mivel időnként az összes nyelvtani ismeretek összefoglaltatása is több időt igényel, helyesen cselekszik a tanító, ha *az évi nyelvoktatási tananyagot csak 30 részre osztja fel s ehhez képest ugyanannyi cziklusban 30 kiválasztott s behatóan tárgyalandó olvasmányhoz kapcsolja a magyar-nyelvtani oktatást.*

4. Az összes nyelvtani oktatás alapjául szolgáló olvasmányok megválasztásánál figyeljen a tanító arra, hogy 1. az olvasmányokban épen azon nyelvtani tények, a melyeket az illető nyelvtani cziklusban a szorosabb értelemben vett nyelvtani oktatás alapjául fel kell használnia, meglegyenek; 2. hogy az olvasmányok tartalmukat s alakjukat tekintve elég változatosan kövessék egymást; 3. hogy a mennyire lehetséges az olvasmányok az idő és alkalomszerűségnek is megfeleljenek — t. i. téli tárgyú olvasmány ne tárgyaltassék nyáron stb.

5. A nyelvtani oktatás alapjául kiválasztandó olvasmányok ne legyenek fölötte terjedelmesek. A 20—30 sorból álló olvasmányok a legalkalmasabbak arra, hogy a nyelvtani oktatás és beható tárgyalás alapjául szolgáljanak, ha egyébként is megfelelnek a követelményeknek.

6. Miután a nyelvtani oktatás legfőbb feladata a polgári leányiskola I. osztályában, *hogy értelmesen olvasni, helyesen írni* és *szabatosan beszélni megtanítsa a növendékeket*: szabályul kell tekintenünk azt, hogy minden egyes nyelvtani órában gyakoroltassanak a növendékek az olvasásban, fogalmazásban s a helyes beszédben. — Ehhez képest nem szabad föltennünk, hogy a polgári leányiskola eleget tesz kötelességének, hogyha csak azon 30 olvasmány olvastatásával foglalkoztatja a növendékeket, a melyek a nyelvtani oktatás alapjául szolgálnak. Minden egyes nyelv-

tani cziklusban a behatóan tárgyalandó olvasmány mellett legalább is még egy más olvasmányt is kell olvastatnunk. E második olvasmány rendesen a cziklus második órájában olvastatandó vagy mielőtt a növendékekkel a behatóan tárgyalandó olvasmány nyelvtani elemezéséhez fognánk vagy pedig azután. A harmadik nyelvtani órában, ugyanakkor, a midőn a fogalmazási és helyesírási gyakorlatok folynak — mindenkor ki kell terjeszkednünk arra is, hogy a növendékek egymás kéziratának olvasásában gyakorolják magukat. Ezek mellett a polgári leányiskola I-ső osztályában nem csak a magyar nyelvtani órák alatt kell az olvasó-könyvből olvastatni, hanem a természetrajzi órák alatt is, — ha p. o. valamely állatnak vagy más természeti testnek ismertetését a tanító befejezte a szemlélet alapján, — ne mulaszsza el soha az olvasókönyvből (ha abban az ismertetett tárgyra vonatkozó olvasmány található) a tárgyról szóló olvasmány elolvastatását. — Hasonlólag gyakorolhatjuk a növendékeket a földrajzi órák alatt is — ha másképen nem, hát úgy, hogy az egyes földrajzi területekről szóló ismereteket a növendékekkel leírásba foglaltatjuk s azokat el is olvastatjuk. Egyébként a polgári leányiskola I-ső osztályának oktatása egyúttal magyarnyelvtani oktatás is lehet és kívánatos, sőt szükséges is, hogy az legyen. Mindenütt gondot kell fordítanunk az olvasásbeli, beszédbeli s fogalmazásbeli ügyesség tökéletesbítésére.

Nem helyesen cselekszünk tehát akkor, ha a nyelvtani oktatás főfeladatát a grammatizálásban keressük s ha a nyelv törvényeinek ismertetését csak is alaki czélok kedvéért sürgetjük. A polgári leányiskola feladata nem lehet az, hogy nyelvtudósokat neveljen s a gimnáziumot s az egyetemet majmolja; ugyanezért még a szorosabb értelemben vett nyelvtani órák alatt is folytonosan a gyakorlati szempontok legyenek előttünk az irányadók. A nyelv törvényeiből legnagyobb gondot azokra kell fordítanunk, a melyek a helyes és szép olvasás, az értelmes beszéd, a helyesírás és a fogalmazás szempontjából fontosak. Mit érne, ha növendékeink az elemezésben, a hangtanban s az irálytan elméletében még oly tökéletesek volnának is — de nem tudnák a mondattanból

szerzetteket az értelmes és hangsúlyos olvasás öntudatos kezelésére, a szóképzés és ragozás tanát a helyesírás érvényesítésére s az irálytani ismereteket a szép olvasás és fogalmazás gyakorlására felhasználni. Folytonosan szemünk előtt tartsuk tehát a polgári leányiskolában is, mit a magyarnyelvtani oktatás czéljáról a felső leányiskola számára készült tanterv a következőkben elmond:

a) A nyelvtan öntudatos és alapos ismerete, és a növendék azon képessége, hogy magyarul világosan, szabatosan, tisztán és stylaris ügyességgel beszélni és írni tudjon.

b) Irodalmi művek olvasásán, széptani alapfogalmak fejtegetésén, és a műfajok elméletén alapuló ismerete a magyar irodalom főbb íróinak és műveinek.

Az irodalom megismertetése s a kiválóbb irodalmi termékek olvasása, fejtegetése és átértetése által a növendéket mintegy beavatni a nemzet szellemi életébe, s ez úton is fejleszteni úgy nemzeti érzületét, mint erkölcsi érzését.

Az olvasmányok fejtegetése és írásbeli dolgozatok által képezni a növendéknek úgy eszthetikai érzékét, mint logikai gondolkodását.

Végül czél még: az erkölcsi, eszthetikai és logikai képzés érdekéből, a mennyire az idő engedi, a világirodalom némely remekeit alkalmas műfordításokban olvastatni és fejtegetni. E czélra a magyar órákon oly művek veendők, melyeket eredeti nyelven a növendékek az iskolában nem olvashatnak.

Az első hét teendője módszertani jegyzetekkel.

1. Oly olvasmány alapján, a melyben néhány tő- és néhány bővített mondaton kívül egy-két összevont és egy-két egymástól könnyebben elválasztható összetett mondat található — ismételjük, illetőleg tisztázzuk és megerősítjük a növendékek által a népiskolában szerzett nyelvtani ismereteket a *mondatról*, a *tömondatról*, a *tőmondat főrészeiről*, *az egyszerű bővített mondat bővítéseiről*, *az összevont mondatról s az összetett mondatról*, azaz tárgyaljuk a *Simonyi-féle kis nyelvtannak* 33. §-tól a 45. §-ig terjedő szakaszát.

2. A nyelvtani oktatás alapjául szolgáló olvasmány mindenek előtt a hét első órájában olvasási gyakorlatra használandó fel. Az olvasmányt a tanító a növendékekkel először elolvastatja a gépies — folyékony olvasásbeli ügyesség minőségének kipuhatolása czéljából. Olvastatja az olvasmányt szótagoltatva — s meggyőződvén arról, hogy mily mértékben képesek a növendékek az egyes szókat helyesen tagolni, ismetelteti velük a szótagolás törvényeit. Az olvasmánynak szótagolva történhető olvasása után felolvassa azt a tanító maga a kellő hanghordozás és a kellő hangsúlyozással eleitől végig, és azután olvastatja az olvasmányt mondatról mondatra, minden egyes mondatot más-más növendék által. Ha valamelyik növendék a reá eső mondat olvasásánál hibát követne el, úgy a hibásan olvasott mondatot a tanító maga olvassa még egyszer elő s a növendékkel mindaddig gyakorolja az illető mondat olvasását, míg az kifogástalanul nem olvassa azt. Az olvasmánynak ily mondatról mondatra történő elolvastatása után hozzá fog az olvasmány tárgyi kezeléséhez s alkalmazván a *kiegészítő-kérdéseket*, az egyes mondatok tartalmát teljes világosságba állítja a növendékek előtt; szükség esetén az egyes fogalmak keletkeztetésével is foglalkozik. Az olvasmányt a tárgyi kezelés után két-három mondatra avagy szakaszokra osztva olvastatjuk el a növendékekkel. Ha ily nagyobb szakaszok olvasásában is gyakoroltuk a növendékeket, akkor kijelöljük nekik a legközelebbi órán előveendő *átolvasásra* szánt olvasmányt s meghagyjuk nekik, hogy annak olvasásában gyakorolják magukat otthon. Megjegyzendő, hogy az *átolvasásra* szánt olvasmányoknak könnyen felfoghatóknak kell lenniök.

3. A szorosabb értelemben vett nyelvtani órának első vagy esetleg második részében az *átolvasásra* szánt olvasmányt a növendékekkel mondatonként olvastatjuk. Az olvasmánynak egyízben történő átolvasása után a tanító oly kérdéseket intéz a növendékekhez, a melyek segítségével megtudhatja, hogy mennyire fogták fel azok az olvasmány tartalmát. E kérdéseket az első elolvasás előtt is alkalmazhatja a tanító, hogy meggyőződjék arról, hogy mennyiben feleltek meg a növendékek azon feladatuknak, a me-

lyet az első olvasási órán számukra otthon való foglalkozásul kitűzött. Az egyszerű átolvasásra kiszemelt olvasmánynak másodszor történő olvastatásánál az egyes növendékekkel nagyobb szakaszokat is olvastathatunk, még pedig úgy, hogy többet olvastatunk a gyenge olvasókkal, szükség esetén szótagolvasással, esetleg szóolvasással, t. i. úgy, hogy a gyenge olvasót rákényszerítjük arra, hogy minden egyes szó után tartson szünetet s a következő szónak hangos kiejtéséhez csak akkor fogjon, ha azt előbb magában csendesen elolvasta. Ha a tanító az év elejétől fogva különös gondot nem fordít az osztályában létező gyenge olvasókra — soha sem éri el az osztálybeli növendékek egyöntetűségét az olvasásbeli ügyességet illetőleg. *Csak kezdő vagy hiú és kényelmes tanítók nem szeretnek a gyengébb ügyességű növendékekkel olvastatni!* Az olvasmánynak szakaszonként történő elolvastatása után a tanító által feltett kérdések nyomán a növendékek feleletekbe foglalják az átolvasásra szánt olvasmány rövid tartalmát. A feleleteket azután az ügyesebb növendékekkel össze is foglaltatjuk — s ha az idő megengedi, írásba is teszszük.

4. Az *átolvasásra* szánt olvasmány letárgyalása után, esetleg pedig annak elővétele előtt, a tanító a *behatóan tárgyalandó* olvasmányt, a melylyel az előbbi órán át már foglalkozott volt, nyelvtani ismeretek közlésére használja fel. A nyelvtani ismeretek közlésénél a következőleg járunk el: A tanító elolvastatván az első mondatot, kérdést intéz az *állítmányra* vonatkozólag a növendékekhez. Ha p. o. a nyelvtani oktatás alapjául szolgáló olvasmányban ez a mondat az első: «Egyszer egy seregély igen megszomjazott,» akkor a tanító ily módon kérdezősködik: Mi történt egyszer egy seregélylyel ezen mondat állítása szerint? Mit állítunk ebben a mondatban a seregélyről? Minek nevezzük a beszédnek oly szakaszát, a melyben valamiről valamit állítunk? Minek nevezzük a csak elgondolt, de se ki nem mondott, se le nem írt mondatot? Mit fejez ki minden mondat? Miről gondolkozott az, a ki ezt a mondatot először kimondta? Minek nevezzük a mondat azon részét, a mely kifejezi azt, a miről a mondatban valamit kimondunk vagy *állítunk*? Minek nevezzük a mondatnak azon részét, a mely

kifejezi azt, a mit az alanyról állítunk? Melyik szó az elolvasott mondatnak az állítmánya? Melyik szó fejezi ki az elolvasott mondatnak az alanyát? Van-e az elolvasott mondatban az alanyt és állítmányt kifejező szókon kívül még más szó is? Melyik szó az a felolvasott mondatban, a mely sem nem alany, sem nem állítmány, hanem csak a mondat bővítésére szolgáló *mellékrész?* stb. Így a nyelvtani ismeretek közlésénél a tanítónak kezdetben tökéletesen mellőznie kell a nyelvtani kézikönyvet. Tökéletesen szóról-szóra követhetjük a polgári leányiskolában és a középtanodák számára készült «Utasítás»-nak következő módszeres tanácsát:

«Az igazi nyelvtani oktatás a mondatelemző kérdezés begyakorlásával kezdődik, oly módon, hogy a tanár felteszi a kérdést s feleltet rá vagy megfordítva a mondat egy-egy részére tudakolja a kérdést. Első használandó műszavak a «*gondolat*» s a «*mondat*». Majd következik: Minden mondásnak az alanyi és állítmányi részre való felosztása. A puszta vagy tő-mondat s vele kapcsolatban, minthogy alanya mindig névszó, állítmánya meg többnyire ige, illetőleg a *főnév* és *ige* megkülönböztetése. Az összetett mondatban az egyes mondatok megkülönböztetése az alanyok és állítmányok szerint. Összevont mondat több alanynyal vagy állítmánynyal. A kötőszóknak a többi mondatrészektől való megkülönböztetése. A «tárgy» és a «határozók» névszerinti megkülönböztetése a mondatnak állítmányi részében. «Határozó szók». — Így folyik a nyelvtani oktatás főteendője, a mondat elemzés mindaddig, míg a főfeladat abban áll, hogy a növendékekkel a népiskolában szerzett nyelvtani ismereteket ismételjük, rendezzük és szabatosakká tegyük.»

Csak miután az olvasmányban foglalt mondatok elemezésénél a szóban forgó nyelvtani ismereteket kellőleg megerősítettük, veszszük elő a nyelvtani kézikönyvet s végig megyünk annak azon pontjain egyenként, a melyek a már tökéletesen megértett nyelvtani részeket magukba foglalják s miután azokat elolvastatjuk — az egyes §-at esetleg a növendékek emlékezetébe is vesszük szóról szóra nem azért, mintha erre a nyelvtani ismeretek tisztázása szempontjából szükség volna, hanem azért, mivel a nyelvtan jól

van írva a beemlékeltetendő szabályok a szabatos beszédbeli ügyességet is előmozdítják. Az emlékező tehetség élesítésére a leányiskolában nagyobb mértékben szükség van, mint a fiúiskolákban, mivel a leány leendő állásában — főleg a családi élet körében — erős és megbízható emlékező tehetség nélkül nem boldogulhat. Csak a főzésnél s kézimunkáknál mily roppant mértékben rászorul a nő az emlékező tehetségre!

5. A részletes és beható tárgyalásra szánt olvasmány a hét harmadik nyelvtani óráján a beszédbeli, fogalmazásbeli és helyesírásbeli gyakorlatokra használandó fel. Az első hetekben a tanító az alapul szolgáló olvasmányt a harmadik órában is újra felolvastatván, egyes kérdések segítségével azt néhány mondatba összefoglaltatja s az ily módon készített s az olvasmány vázlatát tartalmazó mondatokat az ügyesebb növendékekkel felsoroltatja, majd a gyengébbekkel is elmondatja. Azután az olvasmányt bizonyos módosításokkal olvastatja föl. Ehhez szükséges, hogy a növendékek az olvasmányt majdnem könyvnélkül is el tudják mondani. Az olvasmányok módosítása kiterjedhet: a mondatoknak egyesből többesbe tételére, az idők és személyek megváltoztatására, az egyes jelzők, határozók fölcserélésére, szaporítására stb.

Ha p. o. a beható tárgyalásra szánt olvasmány leírást tartalmaz, akkor a a leghelyesebb az olvasmány mondatainak többesbe való áttétele; ily módon: A fecskék igen hasznos éneklő madarak stb. Ha pedig az olvasmány elbeszélést tartalmaz, akkor a legkönnyebb a személyek megváltoztatása. Pl. a növendék a «Méh és galamb» című olvasmányt úgy olvassa el, mintha azt maga a méh beszélné el így: Midőn mézhez virágot kerestem, röptömben véletlen egy patakba estem stb. Minél gondosabban gyakoroljuk növendékeinkkel az olvasmányoknak ily módon történhető módosítgatását, annál jobban előkészítjük őket a fogalmazásbeli ügyességre. A hét harmadik óráján gyakoroljuk a növendékeket a helyesírásban is. Kezdetben a növendékek egyszerűen csak lemásolják az olvasmányt minden változtatás nélkül a könyvből, később leírják az olvasott darabokat tollba mondás után, ezután megkísérthetjük az olvasmány könyvnélkül tanult részeinek em-

lékezetből való leírását. Házi feladványt is adhatunk hetenként egyet, — de csak úgy, hogy a feladvány elkészítésébe növendékeinket jól bevezettük — azaz szóbelileg elkészíttettük velük azt az iskolában, a mit otthon írásba kell foglalniok. A fogalmazási gyakorlatokat kezdetben szorosan összekapcsolhatjuk a nyelvtani ismeretek begyakorlására szánt feladványokkal. A midőn p. o. az olvasmányt úgy másoltatjuk le, hogy a mondatok alanyait vagy állítmányait avagy a főneveket s esetleg a többi beszédrészek egyikmásik faját aláhúzatjuk a növendékekkel. Szabályul kell tekintenünk, hogy a növendékekkel soha összefüggés nélküli mondatokat ne irassunk még a nyelvtani feladványok kidolgoztatása alkalmával sem.

A második hét teendője.

Ismét oly olvasmányt választunk a beható tárgyalásra, a melyben a Simonyi-féle nyelvtannak az ismétlésre szánt részében nevezetesen a 33—45. §-okban előforduló tételek szemléltethetők. — Az első két hétben, sőt még később is sokszor és behatóan kell foglalkoznunk az ezen fejezetekben foglalt nyelvtani ismeretekkel.

A hét első óráján a behatóan tárgyalandó olvasmány először a gépies folyékony olvasás gyakorlására használtatik fel. Ezen gyakorlatokkal kapcsolatban ismételjük a szóragozás törvényeit s különösen szemléltetjük az olvasmányban előforduló összetett szókat s gyakoroljuk a növendékeket az összetett szók tagolásában. — Ugyancsak az első órában veszszük elő a nyelvtani oktatás alapjául szolgáló olvasmány tárgyi kezelését s annak értelmes olvasással való olvastatását. — E teendőt kezdetben az utánzásra fektetett gyakorlással végezzük.

A második órában ismét olvastatunk egy könnyen felfogható olvasmányt tisztán az olvasásbeli ügyesség fejlesztése czéljából, oly módon mint azt az első hét teendőjében körülírtuk. — Ugyancsak a második órában elemeztetjük a behatóan tárgyalandó olvasmány egyes mondatait s miután meggyőződtünk arról, hogy a Simonyifele nyelvtan 33—45. §-aiban foglalt nyelvtani ismeretekkel tisztában vannak a növendékek, akkor előveszszük a

nyelvtani kézikönyvet és elolvastatjuk és kikérdezzük az egyes tételeket s azok közül a fontosabbakat a tanítványok emlékezetébe vessük.

A harmadik órában a behatólag tárgyalandó olvasmányt kellő hangsúlyozással elmondhatjuk növendékeinkkel könyvnélkül — vagy egészen vagy részben úgy a mint azt növendékeinktől megkívántuk. — Az olvasmánynak szószerinti értelmes felmondása után egyes kérdések segítségével összeállíttatjuk a növendékekkel az olvasmány rövid tartalmát, vázlatát. — A tartalomnak ily előszóval történő előállítása után leíratjuk tollba mondás után az olvasmány vázlatát a növendékekkel. Ha ezután még marad egy kis idő, akkor a leírt vázlatokat elolvastatjuk úgy, hogy mindegyik növendék más növendék kéziratát olvassa. — Házi feladványúl adjuk fel a behatóan tárgyalt olvasmánynak oly módon történhető másolását egészben vagy részben, hogy az igéket húzzák alá az olvasmány leírt részeiben és pontozzák alá az olvasmányban előforduló összetett szókat.

A harmadik hét teendője.

A harmadik héten a többször nevezett nyelvtannak 46-tól 52-ig terjedő pontjaiban foglalt nyelvtani ismeretek közlésére fektetjük a fősúlyt. Ehhez képest oly olvasmányt választunk a nyelvtani oktatás alapjául, a melyben az összes beszédrészek képviselve legyenek. Az olvasmány e hét első órájában is oly módon tárgyalandó, a hogyan az első két alapúl szolgáló olvasmány kezeltetett. A gépies olvasással kapcsolatban szemlélteti a tanító a szünetjeleket is s azok jelentésének ismertetésével is tüzetesen foglalkozik, tisztán az olvasás szempontját tekintve.

A csak átolvasásra szánt hosszabb, de könnyebben felfogható olvasmány e héten is a második órában veendő elő s a rövid tartalomnak leírása ez alkalommal úgy eszközlendő, hogy a növendékek azt tollba mondás után szótagokra osztva írják le. — Ugyancsak a második órában veszszük elő a behatóan tárgyalandó olvasmány egyes mondatainak elemezését. Ez elemezés alkalmával kitér a tanító már arra is, hogy az egyes mondatrészeket azon

szempontból is megvizsgálja, hogy minő beszédrészek által vannak kifejezve. E teendő közben fogatja fel a nyelvtani kézikönyvnek 46—52-dik pontjaiban foglalt ismereteket. A harmadik órában a behatóan tárgyalandó olvasmányt beszédbeli, fogalmazási és helyesírásbeli gyakorlatokra használjuk fel. — E héten az olvasmánynak módosítását, a vázlatnak elkészítését végezzük a harmadik órában s e mellett a helyesírás törvényeiből a nagybetű használatáról szólót ismertetjük és gyakoroljuk. Házi feladványul szolgálhat az olvasmánynak oly módon történő lemásolása, hogy a növendékek aláhúzzák a főneveket.

Nem közölhetjük e helyen a polg. I-ső osztály nyelvtani oktatására vonatkozó részletes tantervet egészen. — E bemutatott részlet szolgáljon arra, hogy minden egyes tanítónő hasonló bőséggel készítse el az év elején azon tervet, a melyet az éven át a nyelvtani oktatás közben szemelőtt akar tartani; mert hogy a tervet egész pontossággal szóról szóra keresztül vihessük, mindig kérdéses marad ugyan, de tudva, hogy többre megy az, a ki tervszerűen munkálkodik — az ily részletes terveknek hiánya, mindig homályt vet az iskolára.

—*y.*—*r.*

VEGYESEK.

— *Trefort Ágoston, vall. és közokt. miniszter e hó 19-én a következő levelet intézte Zirzen Jankához, az állami polg. isk. tanítónőképző igazgatójához:*

«A sugárúti tanítónő-képezde épületének nagyobbításával, a mi már befejezéséhez közel áll, az intézet s nagyságod feladatai is növekednek. Az elemi tanitónők képzése megszünvén az intézetben, nagyságod tanítónőket a polgári iskola számára és nevelőnőket fog képezni és ezen utóbbi új feladatban fekszik új szerepének jelentősége. Midőn mi magyar nevelőnőket fogunk képezni, leányaink számára új munkakört nyitunk, melyet eddig többnyire idegenek foglaltak el. De a dolognak más oldala is van. Tudom, hogy társadalmunk minden rétegében vannak lelkes magyar nők, kik bírják a magyar nyelvet és érdeklődnek a haza ügyei iránt. De nekünk ennél többre van szükégünk. Mi azt kívánjuk, hogy a magyar nőben legyen az a közszellem, melytől áthatva, azonosítsa magát az ország lételével, felvirágzásával; ne akarjon egyéb lenni, de követve az angol vagy franczia nők példáját, ő magyar nő akarjon maradni. Ne tartson bon-tonnak mindent lenézni, a mi nem párisi vagy legalább is nem bécsi, s miután a magyar ipar jövője nagyrészben épen a nők kezében fekszik, ne tanusítson kicsinylést vagy épen idegenkedést a magyar kéz s a hazai ipar készítményei iránt, a külföldi divat előnyére. Mert e jelenség, fájdalom, mindennapi. Oka pedig nagyrészben az idegen nevelőnők, kik sok hamis fogalmat s hamis ízlést oltanak be a leányok szellemébe és sok hamis érzést a kedélyekbe. Ez ellen nincs más ellenszer, mint a magyar leányok nevelését magyar nevelőnők kezébe adni. — Ámde azok nem fognak tért nyerni az előkelő házakban, ha ezek kívánalmainak nem lesznek képesek megfelelni; e tekintetben még sok előítélettel kell megküzdeni. Az első feltétel tehát, hogy nyelveket tudjanak, első sorban németül és francziául, ha lehet, angolul is, továbbá a zenében és rajzban is képzettséggel bírjanak. S a mi a nyelveket illeti: azokat szabatosan és jól kell tudniok, nem szabad sem a németet, sem a francziát hortobágyi accentussal beszélniök. A jó modor s lady-like megjelenés is szükséges, hogy a műveltségnek ne csak valódisága, hanem tetszetős és megnyerő külső színe is meglegyen. Az állam nagyságod rendelkezésére bocsátja a szükséges eszközöket, azok felhasználása nagyságodtól függ, valamint az idomítható anyag kiválasztása is nagyságod és az igazgató tanács kezeibe van letéve. Életre való, tehetséges, tanulékony s egészséges leányokat kell a nevelőnői pályára képző intézetbe felvenni; mert ha nem a czél jelentőségét veszszük fontolóra, hanem

protekcziókat akarunk gyakorolni vagy jótékonysági művet eszközölni: akkor az intézet nem fog megfelelni feladatának. Én bízom nagyságodnak mind szakértelmében, mind nemes buzgalmában s azért teljes megnyugvással bízom ez intézetet nagyságod vezetésére. Budapest, 1882. szeptember hó 19-én. Trefort s. k.»

— **A tanítónők alkalmazásával** sokan még mindig nem tudnak vagy nem akarnak megbarátkozni. Igy legközelébb a józsefvárosi II-ik iskolaszék *megütközését és mély sajnálatát* fejezte ki a fölött, hogy a tanács tanítónőket alkalmazott a fiú elemi iskolák első osztályaiban. A tanács azonban kijelenté, hogy megütközésre semmi ok, mert a tanítónők okleveleiben szó sincs arról, hogy csak leánygyermekeket taníthatnak; de még kevesebb ok van a mély sajnálatra. Már tavaly kísérletképen több első fiosztályt bíztak tanítónőkre s az eredmény legtöbb esetben fényes volt; kitűnt, hogy a hat-hét éves gyermekek, kiknek nem csak tanításra, hanem gyöngéd nevelésre is van szükségük, sokkal jobban haladnak a tanítónők vezetése mellett. Ép azért bízott a tanács ez évben ismét több osztályt a tanítónőkre.

— *Eperjesen szept. 4-én tartották meg a dr. Schuster Konstantin, kassai megyés püspök által ott alapított új nőnevelő intézet felszentelési ünnepélyét és megnyitását.* A püspök, még vasárnap, kocsin érkezett Eperjesre; kíséretében csak kevesen voltak. Kendén a sárosmegyei főispán fogadta őket, Eperjes határán pedig az Eperjes városi polgármester sietett üdvözletökre. Az áldozatra kész püspök régebben 150,000 frtot adott, az intézet alapításához, s ez összeget közelebb újabb 40,000 frttal szaporította; úgy hogy összesen csaknem 200,000 frttal járult a magyar nők nevelésének előmozdításához.

— **Az iskolai térképek megóvása a térképtartók által.** Az országos tanszermuzeum bizottsága közvetítésével Kozma Dénes egy igen czélszerű térképtartót tervezett, mely a szakszerű bírálat által minden tekintetben alkalmasnak találtatván, a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által az iskoláknak hivatalosan is ajánltatott. E térképtartót ezennel mi is melegen ajánljuk olvasóinknak. A térképtartók ára: 3 térkép számára 12 frt 50 kr., 4 térkép számára 13 frt, 5 térkép számára 14 frt, 6 térkép számára 15 frt, 7 térkép számára 16 frt. Megrendelhető Kozma Dénesnél Budapesten, Szegényháztér 7. sz. alatt. Megrendelésnél kívánatos a térképtartóba helyezendő térképek megnevezése és nagysága.

A MAGYAR TANÍTÓK ORSZÁGOS ÁRVAHÁZA.

A «*Néptanítók Lapja*» szeptember 9-ki számában a szerkesztőség egy fontos indítványt és gyüjtési felhivást tesz közzé, melyet a magunk részéről is melegen ajánlunk olvasóink figyelmébe. Adományokat, gyüjtéseket folyóiratunk is elfogad, melyeket nyugtázás után készséggel átszolgáltatunk a «Néptanítók Lapja» szerkesztőségének. A felhívás következő:

Ez évben több alkalommal merült már föl egy nagy horderejű indítvány; tanítógyűlések tárgyalták, lapok szólottak hozzá, sőt küldöttségek is bizattak meg valósításával. Ez indítvány a következő: emeljünk egy árvaházat, mely a magyar tanítók országos árvaháza legyen s azok segélyre szorult árváit fogadja magába. Lapunkban Zseltvay B. s György Aladár fejtegették e kérdést, most pedig e sorokkal szerkesztőségünk a gyakorlati kivitel terére lép, s ezennel megkezdjük e nemes czélra a gyüjtést, kijelentve, hogy a gyüjtött összeg feletti rendelkezést s általában a további teendők megvitatását fentartjuk a II. orsz. képviseleti tanítói közgyűlésnek. A tanítók árvái számára fog állíttatni, határozzanak sorsa s jövője felett maguk a tanítók.

Mi, a kik lelkesedünk az Eötvös-alapért, tegyünk ez árvaházért is; a két eszme nem ellenkezik. Az árvaház a tanítók árváit mindjárt kezdetben, az Eötvös-alap tanulmányaik későbbi folyamán fogja szárnyai alá venni.

Vajha egy másik hallei árvaház nőne ki magát szerény kezdeményezésünkből! Itt az új iskolai év, közelednek a tanító-egyesületek őszi gyűlései, karoljuk fel saját árvaházunk ügyét, segítsünk magunkon magunk; húsz ezer ember, ha egy czélt el akar érni, bizony, ahhoz, hogy elérje, csak akarat kell. Hozza meg mindenki a maga adományát s Országos Árvaházunkban ismét teremtünk egy kapcsot, mely bennünket felekezeti s nyelvi különbségeink daczára, egyesítni segítend. Tehát isten segítségével kezdjük meg a gyűjtést!

E füzethez *Traub B. és társa* szegedi könyvkereskedők felhívása a tanító-testületekhez és iskolai hatóságokhoz van mellékelve.